

Eindrapport etappe 2

“Ik laat je niet alleen”

Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van
gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus

Datum publicatie:

8 juni 2020

Uitvoering:

Academische Werkplaats Risicojeugd

p.a. Pluryn

Postbus 53

6500 AB Nijmegen

E: info@awrj.nl

W: www.awrj.nl

Auteurs:

Melissa van Dorp, MSc.

drs. Monika Scholten

Bram de Heide, MSc.

Lynn van Schie, MSc.

dr. Eva Mulder

In opdracht van:

Jeugdzorg Nederland

Met dank aan:

Professionals en jongeren van alle JeugdzorgPlus-instellingen voor hun bijdrage aan dit onderzoeksproject.

VOORWOORD

Voor u ligt het eindrapport waarin etappe 2 van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” wordt beschreven. Dit onderzoeksproject is uitgevoerd door de Academische Werkplaats Risicojeugd (AWRJ). In het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” werken JeugdzorgPlus-instellingen, professionals, jongeren, ervaringsdeskundigen en onderzoekers samen aan het verminderen van gedwongen afzonderen. Dit rapport volgt op het eindrapport van etappe 1 (De Heide e.a., 2019), waarin de conceptdefinitie van gedwongen afzonderen werd beschreven en een nulmeting werd uitgevoerd van gedwongen afzonderen in de JeugdzorgPlus-instellingen. Etappe 2 van het onderzoeksproject is in juni 2019 gestart en liep af in mei 2020. De afgelopen maanden hebben de onderzoekers van de AWRJ nauw samengewerkt met de JeugdzorgPlus-instellingen, jongeren en ervaringsdeskundigen om (de vermindering van) gedwongen afzonderen te monitoren, tot een herijking van de definitie en registratie van gedwongen afzonderen te komen, alternatieven voor gedwongen afzonderen in kaart te brengen, de invloed van de inzet van tijdelijk personeel op gedwongen afzonderen te onderzoeken en samen te leren. De gegevens die in het kader van deze opdracht zijn verzameld, vormen de basis voor het eindrapport van etappe 2 dat u nu voor u heeft.

INHOUD

VOORWOORD.....	1
INHOUD	2
INLEIDING EN DOELSTELLING	3
1. Inleiding	3
2. Doelstelling.....	5
3. Leeswijzer	6
METHODE	8
1. Meting 1	8
2. Herijking van de definitie en registratie.....	8
3. Menukaart alternatieven	9
4. Personeel niet in loondienst (PNIL).....	9
5. Actieonderzoek.....	10
RESULTATEN	11
1. Meting 1	11
2. Herijking van de definitie en registratie.....	25
3. Menukaart alternatieven	29
4. Personeel niet in loondienst (PNIL)	33
CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	38
1. Conclusie	38
2. Aanbevelingen.....	39
3. Verder verminderen van gedwongen afzonderen: etappe 3 van “Ik laat je niet alleen”	42
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	44
BIJLAGEN	46
Bijlage 1: Overzicht van alle deelnemende instellingen.....	47
Bijlage 2: Codeboek registratie geplande gedwongen afzonderingen.....	48
Bijlage 3: Codeboek registratie ongeplande gedwongen afzonderingen	49
Bijlage 4: Vragenlijst menukaart alternatieven.....	51
Bijlage 5: Voorbeeld maandelijkse terugkoppeling meting 1	52
Bijlage 6: Inzet samenwerkingsplatform	53
Bijlage 7: Professionaliseringsvraagstukken.....	56
Bijlage 8: Verslag moestuinbijeenkomst 8 mei 2020	58

INLEIDING EN DOELSTELLING

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In het voorjaar van 2018 verscheen, in reactie op de evaluatie van de Jeugdwet, het actieprogramma ‘Zorg voor de Jeugd’ van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). In het actieprogramma werd gesteld dat het gedwongen afzonderen van jongeren een ingrijpende maatregel is die door jongeren als strafmaatregel kan worden ervaren en kan leiden tot traumatische ervaring. Er werd gesteld dat gedwongen afzonderen in 2022 moet zijn teruggebracht naar nul (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018). In diezelfde periode spraken 11 JeugdzorgPlus-instellingen in Nederland de ambitie uit gedwongen afzonderen van jongeren die in een JeugdzorgPlus-instelling verblijven, in de toekomst niet dan wel zo min mogelijk in te zetten (Jeugdzorg Nederland, 2018). Deze intenties vormden de aanleiding voor het onderzoeksproject dat van start ging in oktober 2018 onder de titel “Ik laat je niet alleen” en wordt uitgevoerd door de AWRJ in samenwerking met alle JeugdzorgPlus-instellingen.

1.2 Doel- en vraagstelling van etappe 2 in het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”

Het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” – in de vorm van actieonderzoek – beslaat meerdere etappes. In deze etappes worden stappen gezet naar een JeugdzorgPlus waarin gedwongen afzonderen zoveel mogelijk is teruggedrongen. In de eerste etappe werden de randvoorwaarden onderzocht waaronder gedwongen afzonderen duurzaam kan worden teruggebracht. Samen met medewerkers en jongeren uit de JeugdzorgPlus-instellingen werd een definitie van gedwongen afzonderen ontwikkeld en werd op basis hiervan een nulmeting uitgevoerd gedurende 6 weken. Over de resultaten werd gerapporteerd in het eindrapport van etappe 1 van “Ik laat je niet alleen” (De Heide e.a., 2019). De doelstelling van de tweede etappe, waarover wordt gerapporteerd in dit eindrapport, is om samen met de JeugdzorgPlus-instellingen de randvoorwaarden voor het verminderen van gedwongen afzonderen te implementeren. Het betreft vier onderdelen:

- het registreren en monitoren van gedwongen afzonderen over een periode van zes maanden dat als basis dient voor een lerende praktijk;
- het herijken van de definitie van gedwongen afzonderen;
- het inzichtelijk maken van alternatieven voor gedwongen afzonderen;
- het onderzoeken van de effecten van het monitoren als vorm van feedback binnen een lerend netwerk van professionals en jongeren op het handelen van jongeren en professionals in de praktijk.

1.3 “Ik laat je niet alleen” in de context van ontwikkelingen en opgaven voor JeugdzorgPlus

Het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” wordt uitgevoerd in een context van ontwikkelingen die van invloed zijn op het beleid en de praktijk van JeugdzorgPlus-instellingen. In het eerste eindrapport (De Heide e.a., 2019) is deze context geschetst aan de hand van vijf opgaven waarvoor JeugdzorgPlus-instellingen zich gesteld zien. In deze paragraaf wordt beschreven welke veranderingen zijn opgetreden met betrekking tot deze opgaven.

Een eerste belangrijke opgave betreft het verminderen van het aantal plaatsingen en de duur van deze plaatsingen in JeugdzorgPlus-instellingen. Op basis van onderzoek naar de rechtspositie van jongeren in de gesloten jeugdzorg in de periode 2008 tot 2017 stelde De Jong-Kruijf (2019) in haar proefschrift vast dat een machtiging voor gesloten plaatsing vaak het gevolg is van het niet voorhanden zijn van passende alternatieven in de kinder- en jeugdpsychiatrie, vormen van gespecialiseerde pleegzorg, gezinshuizen, of andere vormen van jeugdzorg. Ook werd vastgesteld dat de verblijfsperiode in de

JeugdzorgPlus vaak langer is dan wenselijk en dat de aanleiding en het doel van de behandeling niet altijd duidelijk zijn (De Jong-Kruijf, 2019).

Het afgelopen jaar is een kleine afname van 2% zichtbaar geworden in het aantal plaatsingen in JeugdzorgPlus-instellingen. Ook de duur van de plaatsing is licht afgenomen (Jeugdzorg Nederland, 2019). Daarnaast is in de onderzoeksperiode één instelling gesloten en is er één locatie bijgekomen. In februari 2020 is in een meting in opdracht van het ministerie van VWS een capaciteit vastgesteld van 900 plekken. De bezetting wordt geschat op 93% (Significant Public, 2020). In 2017 bedroeg de capaciteit ongeveer 993 plekken (interne peiling Jeugdzorg Nederland). De capaciteit is de afgelopen jaren ook licht afgenomen.

Een tweede opgave betreft het verbeteren van de rechtspositie van jongeren in de JeugdzorgPlus. De Jeugdwet laat veel ruimte aan instellingen om vrijheidsbeperking te definiëren en uit te voeren, zonder dat er in het wettelijk kader waarborgen zijn opgenomen die jongeren beschermen tegen het oneigenlijk inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen (Raad voor de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, 2018). Hoewel bij het opstellen van de Jeugdwet het wel degelijk de bedoeling was om de vrijheid van jeugdigen zo min mogelijk te beperken, werd in de praktijk een ander beeld zichtbaar. Elke JeugdzorgPlus-instelling maakte een eigen protocol en kon dit niet toetsen aan een landelijk wettelijk kader. Het afgelopen jaar zijn voorbereidingen getroffen voor harmonisatie van de rechtspositie van jongeren in (gesloten) residentiële zorg (wetsvoorstel Rechtspositie gesloten jeugdinstanties; De Jonge, 2019). In het kader van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” is gezamenlijk – door het veld – een definitie van gedwongen afzonderen ontwikkeld, die de basis vormt voor een eenduidige registratie en monitoring onder alle JeugdzorgPlus-instellingen. De gezamenlijke definitie kan ook een kader bieden om gezamenlijk scherp te blijven op het waarborgen van de rechtspositie van jongeren, door na te gaan hoe de werkzame elementen hieruit kunnen worden opgenomen in het wetsvoorstel Rechtspositie gesloten jeugdinstanties. In dit rapport wordt verslag gedaan van deze werkzame elementen.

Tijdens etappe 1 vormde het ontbreken van een actueel overkoepelend inhoudelijk kwaliteitskader een derde opgave voor de JeugdzorgPlus-instellingen (De Heide e.a., 2019). Het kwaliteitskader dat de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) hanteerde was sinds 2008 niet meer herzien. Medio 2019 heeft deze herziening wel plaatsgevonden. De IGJ toetst de verschillende domeinen voor Verantwoorde Hulp voor de Jeugd op vijf thema's: uitvoering hulp, veiligheid, leefklimaat, cliëntenpositie en bestuurlijke organisatie (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2019b). Daarnaast vormt het uniform registreren en monitoren van gedwongen afzonderen een goede basis voor het gezamenlijk leren en verbeteren. In het kader van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” heeft afstemming plaatsgevonden met de IGJ.

Als vierde opgave gold en geldt het verminderen van het spanningsveld tussen de praktijk van schaarste aan (passend) personeel en het belang van het creëren van een veilig leefklimaat voor jongeren. In veel JeugdzorgPlus-instellingen speelt het probleem van een gebrek aan (voldoende) geschoold personeel en is er sprake van veel wisseling in het personeelsbestand op de behandelgroepen. De opgave voor JeugdzorgPlus-instellingen is tweeledig. Enerzijds gaat het over het opvangen van het tekort aan personeel, bijvoorbeeld door de inzet van tijdelijk personeel of door met minder personeel hetzelfde werk te doen. Anderzijds gaat het om het adequaat toerusten van personeel met handvatten om de (relationele) veiligheid te bevorderen en een veilig leefklimaat neer te zetten voor jongeren met een hulpvraag die bovendien als hoogspecialistisch wordt ervaren en die maakt dat personeel zich vaak overvraagd voelt.

De schaarste aan personeel is – net als in alle domeinen van de zorg – nog steeds actueel. In dit onderzoek was het niet mogelijk om alle verschillende consequenties daarvan op de aard en omvang van gedwongen afzonderen te onderzoeken. Wel is een verkenning gedaan van de gevolgen van de

inzet van tijdelijk personeel op de toepassing van gedwongen afzonderen. In dit eindrapport wordt hiervan verslag gedaan.

Tot slot is de vijfde opgave niet zozeer een opgave als wel een belangrijke ontwikkeling in de bestuurlijke omgeving waarin de instellingen opereren. Door de minister van VWS, de minister van Rechtsbescherming (De Jonge & Dekker, 2019; De Jonge & Dekker, 2020) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) zijn voorstellen gedaan om de organisatie van de specialistische zorg voor de jeugd, waartoe de JeugdzorgPlus wordt gerekend, te verbeteren. Wat de impact zal zijn van de voorstellen op de organisatie van de jeugdhulp en de intersectorale samenwerking is vooralsnog lastig in te schatten. Duidelijk is wel dat ten behoeve van de specialistische zorg voor de jeugd verkokering wordt geproblematiseerd en een versteviging van de regionale en bovenregionale samenwerking wordt nagestreefd. Werken vanuit een intersectorale visie op de behandeling van jongeren met specifieke (gedrags)problematiek en andere psychische problemen is van groot belang om blijvend goede zorg te kunnen bieden voor jongeren.

Samenvattend laat het afgelopen jaar diverse ontwikkelingen zien in de context waarbinnen JeugdzorgPlus-instellingen de ambitie om gedwongen afzonderen te verminderen hebben geformuleerd¹. Zij kunnen helpend zijn, bijvoorbeeld wanneer de afname van het aantal plaatsingen gepaard gaat met alternatieven voor gesloten plaatsing of wanneer het kader voor de toepassing van vrijheidsbeperking niet uitsluitend bij de individuele instelling ligt. De ontwikkelingen en opgaven vormen echter net zozeer een uitdaging voor instellingen om te komen tot een substantiële vermindering van gedwongen afzondering, bijvoorbeeld als het gaat om het vinden en goed toerusten van personeel en de verplichting tot (crisis)opname.

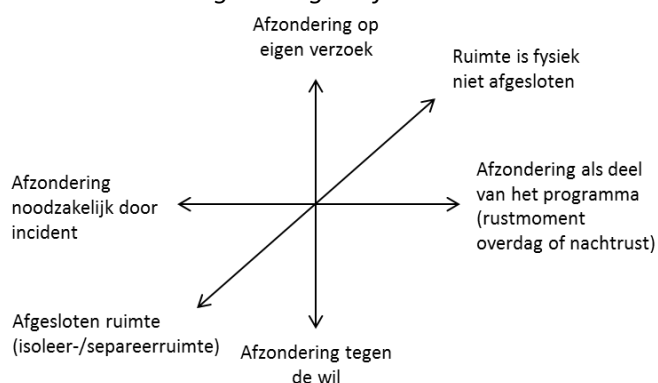
2. Doelstelling

2.1 Doelstellingen etappe 2

In etappe 1 werd gewerkt aan een door het veld gedragen definitie van gedwongen afzonderen. Door de assen van het handelingsperspectief van de professional, de regie van de jongere en de ruimte waarin gedwongen afzondering plaatsvond met elkaar te verbinden (zie Figuur 1; De Heide e.a., 2019) werd de volgende werkdefinitie ontwikkeld:

“Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.”

Figuur 1
De drie assen van gedwongen afzonderen

¹ Deze opgaven zijn onderkend en uitgewerkt in het in maart 2019 verschenen actieplan ‘De best passende zorg voor kwetsbare jongeren’ (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019).

Naar aanleiding van deze brede definitie van gedwongen afzonderen, de nulmeting van de aard en omvang van gedwongen afzonderen en de aanbevelingen in etappe 1, zijn doelen opgesteld om te behalen in etappe 2:

- Een eenduidige manier van het registreren van gedwongen afzonderen en een voorstel voor implementatie. Op basis daarvan een vervolgmeting van (vermindering van) gedwongen afzonderen volgens de brede definitie gedurende zes maanden.
- De werkdefinitie uit etappe 1 van “Ik laat je niet alleen” wordt in etappe 2 geëvalueerd op basis van de resultaten van de metingen en de ervaringen in de praktijk met de werkdefinitie. Etappe 2 zal een herijkte definitie opleveren, die wordt gedragen door de JeugdzorgPlus-instellingen en (zoveel als mogelijk) zal aansluiten bij de definitie die wordt gehanteerd in de jeugd-ggz.
- Een, samen met de JeugdzorgPlus-instellingen opgesteld, overzicht met *good practices* gericht op het terugdringen van gedwongen afzonderen.
- Een verkenning van de invloed van de inzet van invalkrachten (personeel niet in loondienst: PNIL) op gedwongen afzonderen.
- Een lerend netwerk voor medewerkers in JeugdzorgPlus-instellingen op basis van een effectief feedback systeem als integraal onderdeel van het meerjarig actieplan ‘De best passende zorg voor kwetsbare jongeren’ (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019).

2.2 Onderzoeksmatig innoveren

Het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” is een vorm van actieonderzoek. Bij actieonderzoek gaat het om onderzoeksmatig innoveren in de praktijk, waarbij kennisontwikkeling en praktijkervaringen nauw met elkaar zijn verbonden (Cornelissen, 2009). Er is sprake van een wisselwerking, waar de onderzoekers de gevonden inzichten omzetten in praktische handvatten en deze terugkoppelen naar het veld. De ontwikkelingen die daaruit voortkomen, worden wederom onderzocht en teruggekoppeld om vervolgens gezamenlijk de volgende stap te kunnen zetten.

2.3 Het lerend netwerk

Alle JeugdzorgPlus-instellingen binnen Nederland nemen deel aan het onderzoeksproject. Vanaf de start van “Ik laat je niet alleen” in oktober 2018 is per instelling en/of locatie een ambassadeur c.q. projectleider ‘benoemd’ die het onderzoeksproject binnen de instelling handen en voeten gaf. Deze ambassadeurs zijn gedurende etappe 2 van “Ik laat je niet alleen” elke zes weken bijeengekomen in een gezamenlijke bijeenkomst waarin de uitkomsten van de metingen teruggekoppeld en gezamenlijk geïnterpreteerd werden. Ook was er ruimte om ervaringen uit te wisselen en werden praktijken en innovaties gedeeld. De ambassadeurs vervullen daarmee als ‘lerend netwerk’ een spilfunctie in het onderzoeksproject. Daarnaast zijn contactpersonen registratie en directeuren/bestuurders van JeugdzorgPlus-instellingen, ervaringsdeskundigen van *Experienced Experts* (ExpEx) en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) betrokken bij het lerend netwerk van etappe 2 van “Ik laat je niet alleen”. Het NJI heeft als rol om het lerend netwerk te versterken vanuit haar deskundigheid op het gebied van leren en vakmanschap (zie Bijlage 6 en 7). Bij het lerend netwerk worden andere experts uitgenodigd als daar aanleiding voor is, bijvoorbeeld bij een vraag naar informatie over een methodiek om gedwongen afzonderen te verminderen, of om uitwisseling met aanpalende velden (bijvoorbeeld jeugd-ggz) te bevorderen. Voor de onderzoekers vormen alle ontmoetingen met de deelnemers in dit project – in individuele gesprekken, tijdens werkbezoeken en in overleggen – bronnen voor observatie en een bron voor kennisontwikkeling die expliciet worden meegenomen in dit project.

3. Leeswijzer

Dit eindrapport is als volgt opgezet; het volgende hoofdstuk beschrijft de methoden die zijn gebruikt in etappe 2 van het onderzoek. In de daaropvolgende hoofdstukken komen de resultaten van het onderzoeksproject aan bod. In hoofdstuk 1 van de resultaten worden de resultaten beschreven van de registratie van gedwongen afzonderen gedurende zes maanden. De inzichten hieruit en ervaringen in

de praktijk vormen de basis voor een herijking van de definitie, welke in hoofdstuk 2 van de resultaten aan bod zal komen. In hoofdstuk 3 van de resultaten wordt een overzicht van de alternatieven gepresenteerd die in JeugdzorgPlus-instellingen worden ingezet om gedwongen afzonderen te voorkomen. Hoofdstuk 4 van de resultaten beschrijft vervolgens de uitkomsten van een verkenning van de inzet van invalkrachten (personeel niet in loondienst: PNIL). Het rapport wordt afgesloten met een conclusie van de bevindingen en aanbevelingen voor het duurzaam verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen.

METHODE

1. Meting 1

Tien JeugdzorgPlus-instellingen (met een totaal van 19 locaties, zie Bijlage 1 voor een overzicht van de deelnemende instellingen en locaties) hebben deelgenomen aan etappe 2 van “Ik laat je niet alleen”. Per JeugdzorgPlus-instelling is minstens één ambassadeur en één contactpersoon registratie verbonden aan het onderzoeksproject. De functies van de contactpersonen kunnen verschillen: bij de ene instelling is de contactpersoon een beleidsmedewerker, bij de andere instelling is dit een onderzoeker werkzaam bij de JeugdzorgPlus-instelling. De contactpersoon levert de data van de metingen van gedwongen afzonderen in de instelling aan het onderzoeksteam. In de instelling is deze contactpersoon het aanspreekpunt wat betreft de dataverzameling van gedwongen afzonderen voor zowel de medewerkers als het onderzoeksteam.

Vanaf oktober 2019 is gestart met het vervolg op de nulmeting (De Heide e.a., 2019), meting 1. In deze meting is gedurende een periode van zes maanden de aard en omvang van gedwongen afzonderen in 19 locaties van JeugdzorgPlus-instellingen op een vergelijkbare wijze gemonitord. Voor aanvang van meting 1 ontvingen de contactpersonen van alle JeugdzorgPlus-instellingen de registratiehandleiding (op te vragen bij de AWRJ). In deze handleiding is onderscheid gemaakt tussen de registratie van geplande en ongeplande gedwongen afzonderingen. De geplande gedwongen afzonderingen werden op basis van het overzicht van de rustmomenten, nachtrust en gemiddelde bezetting van elke JeugdzorgPlus-instelling berekend door de AWRJ. Contactpersonen leverden dit overzicht maandelijks aan volgens het codeboek registratie geplande gedwongen afzonderingen (zie Bijlage 2). De ongeplande gedwongen afzonderingen werden zoveel mogelijk in het bestaande registratiesysteem van elke JeugdzorgPlus-instelling vastgelegd. Instellingen werden gevraagd de bestaande registratiewijze van ongeplande gedwongen afzonderingen in het eigen registratiesysteem aan te passen naar het format zoals beschreven in het codeboek registratie ongeplande gedwongen afzonderingen (zie Bijlage 3). Contactpersonen leverden alle geregistreerde ongeplande gedwongen afzonderingen maandelijks aan in een versleuteld databestand aan de onderzoekers van de AWRJ. De geplande en ongeplande gedwongen afzonderingen uit meting 1 werden vervolgens verwerkt en geanalyseerd met behulp van de kwantitatieve data analyse software SPSS (versie 24).

Er zijn twee locaties met een afdeling voor Zeer Intensieve en Kortdurende Observatie en Stabilisatie (ZIKOS). Voor deze ZIKOS afdelingen geldt dat elke individuele jongere een eigen programma heeft, waar gepland gedwongen afzonderen een onderdeel van is. Deze extra geplande gedwongen afzonderingen, die specifiek zijn voor ZIKOS, zijn niet meegenomen in meting 1. Dit zou een vertekend beeld geven van het gemiddelde aantal geplande gedwongen afzonderingen in JeugdzorgPlus-instellingen. De ongeplande gedwongen afzonderingen van de ZIKOS afdelingen zijn wel meegenomen in meting 1. Hiervoor geldt immers dat de instellingen deze net zo goed willen verminderen op ZIKOS afdelingen als dat voor alle afdelingen geldt. De ervaring van de instellingen is dat het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen niet sterk afwijkt van het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen op andere afdelingen. De verwachte invloed van de ZIKOS afdelingen op het totale aantal ongeplande gedwongen afzonderingen is hierdoor door de locaties met een ZIKOS afdeling als klein ingeschat.

2. Herijking van de definitie en registratie

De brede definitie zoals beschreven in het vorige eindrapport (De Heide e.a., 2019) is de basis geweest voor de registratie van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in alle JeugdzorgPlus-instellingen in etappe 2. Eén van de aanbevelingen uit het vorige eindrapport was om de werkdefinitie

van gedwongen afzonderen te herijken na etappe 2 van “Ik laat je niet alleen”. Deze herijking werd in etappe 2 uitgevoerd op basis van de resultaten van de meting van gedwongen afzonderen, de gesprekken met ambassadeurs over de ervaringen in de praktijk met het werken met de definitie (zie ook §5 van de Methode) en een verkenning van de definities die binnen andere wettelijke kaders worden gehanteerd. Tijdens de ambassadeursbijeenkomst van vrijdag 17 april 2020 is een eerste voorstel voor de herijking van de definitie en registratie bij de ambassadeurs voorgelegd. In deze bijeenkomst zijn de ambassadeurs in drie groepen uiteen gegaan en hebben daarin het voorstel voor de herijking verkend. De uitkomsten van deze verkenning zijn vervolgens voorgelegd en in kleinere groepen besproken tijdens de bijeenkomst met ambassadeurs, bestuurders en directeurs van JeugdzorgPlus-instellingen op vrijdag 8 mei 2020. Op basis van deze gesprekken werd de definitie van gedwongen afzonderen herijkt.

3. Menukaart alternatieven

Als onderdeel van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” is in kaart gebracht welke alternatieven in JeugdzorgPlus-instellingen ingezet worden om een ongeplande gedwongen afzondering te voorkomen. Om te komen tot een menukaart van de alternatieven die in JeugdzorgPlus-instellingen aangeboden worden, zijn de ambassadeurs van alle JeugdzorgPlus-instellingen gevraagd een vragenlijst (zie Bijlage 4) in te vullen. De vragen voor deze vragenlijst zijn opgesteld op basis van een bijeenkomst met de ambassadeurs van alle JeugdzorgPlus-instellingen. In totaal hebben negen ambassadeurs van negen verschillende JeugdzorgPlus-instellingen de vragenlijst ingevuld en retour gestuurd naar de onderzoekers van de AWRJ. De antwoorden van de ambassadeurs op de vragenlijst zijn vervolgens handmatig geanalyseerd. Op basis hiervan werd een menukaart van de alternatieven opgesteld.

4. Personeel niet in loondienst (PNIL)

In april 2020 zijn drie groepsgesprekken georganiseerd met jongeren en pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als niet in loondienst). Het doel van de groepsgesprekken was het onderzoeken van de invloed van de inzet van personeel niet in loondienst (PNIL) op gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen. De deelnemers voor de groepsgesprekken zijn geworven via de ambassadeurs van de JeugdzorgPlus-instellingen. De ambassadeurs hebben pedagogisch medewerkers en jongeren(raden) binnen de JeugdzorgPlus-instelling waar zij werkzaam zijn benaderd om deel te nemen aan de groepsgesprekken. In totaal namen twee pedagogisch medewerkers in vaste dienst, drie pedagogisch medewerkers niet in vaste dienst en vier jongeren deel aan de groepsgesprekken (zie Tabel 1 voor een overzicht). De drie groepsgesprekken bestonden elk uit minimaal één jongere en één pedagogisch medewerker (in vaste dienst of niet in loondienst) en vonden plaats middels gebruik van Microsoft Teams (vanwege de coronamaatregelen). In deze drie groepsgesprekken zijn drie thema's met betrekking tot de inzet van invalkrachten en gedwongen afzondering uitgediept: bejegening, leefklimaat en deskundigheid en bekwaamheid. Deze drie onderwerpen keren vaak terug als het gaat om de inzet van PNIL en gedwongen afzonderen. Zo blijkt uit eerdere observaties binnen “Ik laat je niet alleen” (De Heide e.a., 2019) en ook uit ander onderzoek (bijvoorbeeld: De Valk e.a., 2016; Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2019a). In de groepsgesprekken werden deelnemers aangemoedigd om voor- en nadelen en tips te benoemen met betrekking tot de inzet van PNIL in relatie tot gedwongen afzonderen. Bij elk groepsgesprek waren een gespreksleider en een onderzoeker aanwezig. Tijdens de groepsgesprekken heeft de onderzoeker genotuleerd. De notulen van alle groepsgesprekken zijn na afloop van het laatste groepsgesprek naar alle deelnemers verstuurd, met de vraag de notulen te controleren, waar nodig aan te vullen en terug te sturen naar de onderzoeker. Vervolgens zijn de notulen en eventuele aanvullingen uitgewerkt tot een beschrijving van de invloed van PNIL op gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen.

Tabel 1

Deelnemers PNIL-onderzoek

Deelnemers	Aantal
Pedagogisch medewerker in vaste dienst	2
Pedagogisch medewerker niet in vaste dienst*	3
Jongeren	4

*Waaronder een pedagogisch medewerker op ZZP-basis, een pedagogisch medewerker werkzaam vanuit een vaste flexpool en een pedagogisch medewerker niet in loondienst.

5. Actieonderzoek

Zoals eerder vermeld in de inleiding, is het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” een vorm van actieonderzoek. Onderzoeksresultaten worden gedurende het gehele project teruggekoppeld naar de praktijk om de praktijk te verbeteren en tegelijkertijd gezamenlijk nieuwe kennis te ontwikkelen. Voorafgaand aan etappe 2 werd de nulmeting teruggekoppeld, die in etappe 1 had plaatsgevonden. De onderzoekers zijn tijdens de afrondende fase van etappe 1 bij alle JeugdzorgPlus-instellingen langs geweest om de resultaten van de nulmeting op instellingsniveau terug te koppelen. Op deze manier kregen de instellingen informatie op maat om op basis daarvan actiepunten te formuleren voor het verminderen van gedwongen afzonderen. De onderzoekers kregen op basis van deze gesprekken met de teams een beter beeld van de achtergronden en patronen van gedwongen afzonderen. De hoofdlijnen uit de terugkoppelingen werden vervolgens ingebracht in het lerend netwerk, het bestuurdersplatform en het directeurenoverleg.

Vervolgens werd tijdens etappe 2 een maandelijkse terugkoppeling verzorgd van de registratie van gedwongen afzonderen in de vorm van een factsheet (zie Bijlage 5 voor een voorbeeld). Gedurende etappe 2 ontving elke JeugdzorgPlus-instelling van de onderzoekers maandelijks een factsheet met daarin een weergave van de uitkomsten van de meting van gedwongen afzonderen in die betreffende instelling. In de factsheet werden de uitkomsten van de betreffende maand weergegeven ten opzichte van de maand ervoor, zodat eventuele veranderingen in gedwongen afzonderen zichtbaar werden voor de instellingen. Daarnaast hebben de onderzoekers bijeenkomsten met ambassadeurs, contactpersonen registratie, bestuurders en directeuren georganiseerd, bijgewoond en notulen opgesteld. Tijdens deze bijeenkomsten werden onderzoeksresultaten besproken en acties uitgewisseld die de instellingen hadden ingezet om gedwongen afzonderen te verminderen. De uitkomsten van elke bijeenkomst werden teruggekoppeld naar de deelnemers en vormden input voor volgende bijeenkomsten. De dataverzameling voor de observaties tijdens bijeenkomsten en terugkoppelmomenten liep van 1 juli 2019 tot en met 8 mei 2020. In Tabel 2 staat een overzicht van de observaties.

Tabel 2

Overzicht participerende observaties

Datum van de bijeenkomst	Aanwezigen	Notulist
05-07-2019	Contactpersonen registratie	M. van Dorp
06-09-2019	Ambassadeurs	M. van Dorp
02-10-2019	Contactpersonen registratie	M. van Dorp
11-10-2019	Ambassadeurs	M. van Dorp
06-12-2019	Ambassadeurs	M. van Dorp
17-01-2020	Ambassadeurs	M. van Dorp
06-03-2020	Ambassadeurs	M. van Dorp
17-04-2020	Ambassadeurs	M. van Dorp
08-05-2020	Ambassadeurs, bestuurders en directeuren	M. van Dorp

RESULTATEN

1. Meting 1

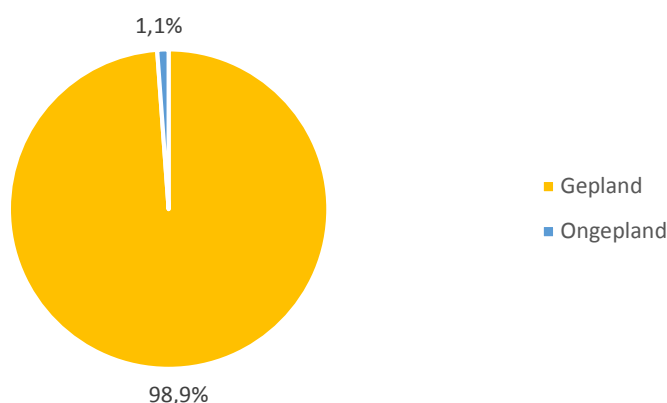
Vanaf oktober 2019 is gestart met het vervolg op de nulmeting, meting 1, waarin gedurende een periode van zes maanden de aard en omvang van gedwongen afzonderen in 19 locaties van 10 JeugdzorgPlus-instellingen (zie Bijlage 1 voor een overzicht van de deelnemende instellingen en locaties) zijn gemonitord. De gegevens die in het kader van deze meting verzameld zijn, vormen de basis voor de resultaten van het huidige eindrapport.

1.1 Verhouding gepland versus ongepland

Bij het registreren van gedwongen afzonderen wordt onderscheid gemaakt tussen twee hoofdcategorieën, die het grondpatroon van de gedwongen afzondering vormen: de geplande en de ongeplande gedwongen afzondering. Gedwongen afzondering is gepland als deze wordt ingezet als vast onderdeel van het dagprogramma in de instelling, bijvoorbeeld een rustmoment en de nachtrust. Voor geplande gedwongen afzondering geldt dat deze niet apart per individu en per dag door de instelling wordt geregistreerd. Door de instellingen is aan de onderzoekers doorgegeven wat het beleid is op het gebied van geplande gedwongen afzondering. De rapportage van het aantal geplande gedwongen afzonderingen is daarmee een schatting: op basis van de (gemiddelde) bezetting en het aantal vaste rustmomenten in de instelling is bepaald wat de omvang van gepland gedwongen afzonderen is. Hierbij is geen rekening gehouden met eventuele (individuele) afspraken die afwijken van de geplande gedwongen afzonderingen (bijvoorbeeld jongeren die in plaats van het rustmoment gedurende de dag (onder begeleiding) gaan sporten), tenzij het een beleidswijziging betekende (bijvoorbeeld alle jongeren gaan sporten in plaats van een kamerplaatsing). In het laatste geval veranderde de omvang van gepland gedwongen afzonderen. Van de 19 locaties hebben 16 locaties deze informatie maandelijks aangeleverd, waaruit is afgeleid hoe vaak het gepland gedwongen afzonderen voorkomt. Drie locaties hebben over één of meerdere maanden hierover geen informatie aangeleverd en zijn daarom niet meegenomen bij de verhouding tussen geplande en ongeplande gedwongen afzonderingen. Gedwongen afzondering is ongepland als deze wordt ingezet naar aanleiding van een incident (bijvoorbeeld agressie of zelfbeschadiging) op de behandelgroep van de instelling.

Figuur 2

Verhouding aantal geplande versus ongeplande gedwongen afzonderingen

Notitie. De percentages van het aantal gedwongen afzonderingen zijn berekend op basis van de 16 locaties waarbij zowel de geplande als de ongeplande gedwongen afzonderingen en de bezetting bekend waren. De drie locaties waarbij de geplande gedwongen afzonderingen en/of de bezetting onbekend waren, zijn buiten beschouwing gelaten.

In Figuur 2 is de verdeling tussen het totale aantal geplande en ongeplande gedwongen afzonderingen weergegeven. Uit de figuur blijkt dat over de gehele periode van meting 1 het merendeel van de gedwongen afzonderingen (98,9%) uit geplande gedwongen afzonderingen bestond: beleid met betrekking tot afzonderen bij rustmomenten en nachtrust, dat voor alle jongeren, elke dag, geldt. Een klein deel (1,1%) van het totale aantal gedwongen afzonderingen vond plaats naar aanleiding van een incident.

1.2 Geplande gedwongen afzonderingen

De geplande gedwongen afzonderingen zijn in kaart gebracht in 16 locaties. In Tabel 3 zijn de gemiddelde bezetting per maand en de totale gemiddelde bezetting weergegeven. Daarnaast is het aantal geplande gedwongen afzonderingen per maand en het gemiddelde aantal geplande gedwongen afzonderingen van de maanden oktober 2019 tot en met maart 2020 af te lezen. De gemiddelde bezetting per maand van de 16 locaties samen was 763,5 jongeren. De geschatte totale bezetting van de maanden oktober 2019 tot en met maart 2020 van de 16 locaties samen was 4581 jongeren. Het maandelijkse gemiddelde aantal geplande gedwongen afzonderingen was 61701. Per dag werden jongeren gemiddeld 2,7 keer gepland gedwongen afgezonderd.

Vanaf november is er een afname te zien in de gemiddelde bezetting en het aantal geplande gedwongen afzonderingen per maand. In maart is, in vergelijking met januari en februari, bij een vergelijkbare gemiddelde bezetting een toename in het aantal geplande gedwongen afzonderingen te zien. Mogelijk kunnen de maatregelen vanwege het coronavirus, die halverwege maart van kracht werden, invloed hebben gehad op het aantal geplande gedwongen afzonderingen (bijvoorbeeld een 'om en om'-programma draaien op een behandelgroep, waardoor jongeren vaker in eigen kamer gepland gedwongen afgezonderd werden).

Tabel 3

Bezetting en aantal geplande gedwongen afzonderingen

	Bezetting	Geplande gedwongen afzonderingen
Gemiddeld	763,5	61701
Oktober	784,1	64694
November	793,5	61781
December	779,4	62484
Januari	741,5	60059
Februari	741,4	57103
Maart	741,1	64085

1.3 Ongeplande gedwongen afzonderingen

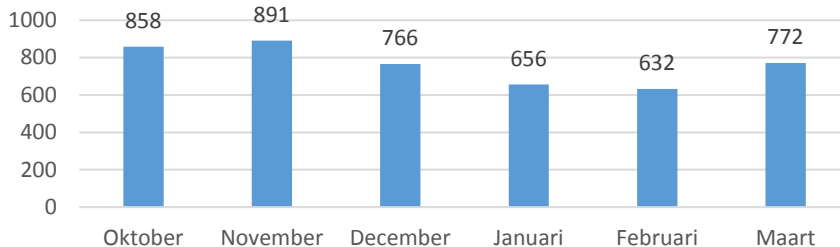
Gedurende meting 1 zijn in totaal 4575 ongeplande gedwongen afzonderingen geregistreerd. Dit werd vastgelegd door 19 locaties. Bij de interpretatie van de resultaten moet worden opgemerkt dat het gaat om gegevens op groepsniveau: het is niet bekend hoe vaak individuele jongeren ongepland gedwongen afgezonderd zijn geweest. Sommige jongeren zullen vaker afgezonderd zijn geweest in de meetperiode, sommige jongeren zijn niet afgezonderd geweest.

In Figuur 3 is het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen per maand weergegeven. Vanaf november is er een afname te zien in het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen (van 891 in november naar 632 in februari). In maart is een toename in het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen te zien. Hierbij dient vermeld te worden dat de ambassadeurs en contactpersonen registratie van JeugdzorgPlus-instellingen een onderrapportage van het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen vermoeden; de registratie is niet altijd (volledig) ingevuld. Het werkelijke aantal ongeplande gedwongen afzonderingen kan dus hoger liggen. Aan de andere kant moet ook worden opgemerkt dat het mogelijk is dat de instellingen naarmate het onderzoeksproject vorderde steeds beter zijn gaan registreren door de aandacht die aan de registratie van ongeplande gedwongen afzondering is besteed. Als dat het geval is, is de afname in werkelijkheid groter dan nu geregistreerd is. Tot slot is belangrijk om te noemen dat halverwege maart maatregelen vanwege het coronavirus

van kracht werden. Dit kan invloed hebben gehad op het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen (door meerdere factoren zoals verhoogde spanning bij jongeren en personeel, meer ziekte onder personeel, etc.).

Figuur 3

Aantal geregistreerde ongeplande gedwongen afzonderingen per maand

1.3.1 Niet ingevulde onderdelen van de registratie

Niet alle onderdelen van het registratieformulier werden even goed ingevuld. Zo werd de aanleiding van de ongeplande gedwongen afzondering niet altijd vastgelegd (werd uiteenlopend niet vastgelegd: van 36% in oktober tot 8% in maart). Hetzelfde geldt voor het doel, waarbij het aantal ontbrekende registraties uiteenliep van 54% in oktober tot 10% in maart. Verder zijn de volgende onderdelen wisselend ingevuld: ruimte (gemiddeld mist 25%), al dan niet afsluiten van de ruimte (gemiddeld mist 42%), tijdstip waarop gedwongen afzondering plaatsvond (gemiddeld mist 27%), contact (gemiddeld mist 45%), alternatieven (gemiddeld mist 43%), evaluatie (gemiddeld mist 46%) en het perspectief van de jongere (gemiddeld mist 58%).

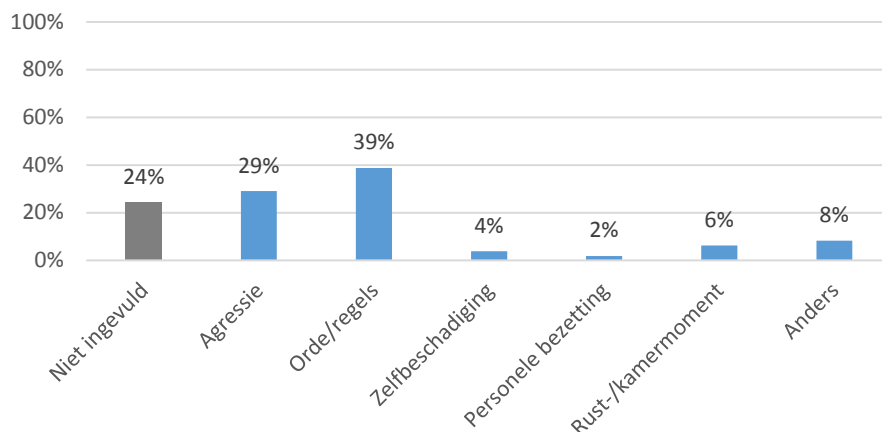
1.3.2 Aanleiding

De aanleidingen van de ongeplande gedwongen afzonderingen zijn gegroepeerd in categorieën:

- *Agressie*: (dreigen met) (verbale) agressie of geweld richting personen of goederen.
- *Orde/Regels*: het verstoren van de orde op de groep, het niet houden aan vastgestelde regels, middelengebruik, het bezit van contrabande, het missen van een deel van het dagprogramma, en (poging tot) weglopen.
- *Zelfbeschadiging*: dreiging van, uiting van, of poging tot zelfbeschadigend gedrag of suicide.
- *Personele bezetting*: afzonderen door een gebrek aan personeel (bijvoorbeeld door alarm op een andere groep binnen de instelling, intensieve begeleiding van een andere jongere, etc.).
- *Rust/Kamer*: afzonderen in het kader van een aanzegging om tot rust komen of een speciaal, op een individuele jongere toegepast, dagprogramma, waar op kamer blijven deel van uitmaakt.
- *Anders*: andere aanleidingen voor afzonderen dan hierboven beschreven, bijvoorbeeld ongepast (seksueel grensoverschrijdend) gedrag, respectloze omgang met anderen, of het overtreden van regels/wetten buiten de instelling.

Figuur 4 geeft de verdeling van de typen aanleidingen weer. Zoals in de figuur te zien is, kwam de aanleiding *Orde/Regels* (39%) het vaakst voor, gevolgd door *Agressie* (29%). De categorieën *Rust/kamermoment* (6%), *Zelfbeschadiging* (4%) en *Personele bezetting* (2%) werden het minst vaak als aanleiding voor een ongeplande gedwongen afzondering geregistreerd. Bij 8% van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd een andere aanleiding geregistreerd; waaronder het vermoeden van contrabande, seksueel grensoverschrijdend gedrag, pesten, middelengebruik en ziekteprogramma. Bij 1114 ongeplande gedwongen afzonderingen (24%) was de aanleiding niet ingevuld. Gezien bij elke geregistreerde ongeplande gedwongen afzondering meerdere aanleidingen geregistreerd konden worden (bijvoorbeeld *Agressie* en *Orde/Regels*), tellen de percentages van de typen aanleidingen op tot meer dan 100%. Het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen waar twee aanleidingen waren ingevuld, was 13% ($n = 589$).

Figuur 4
Percentage geregistreeerde typen aanleidingen

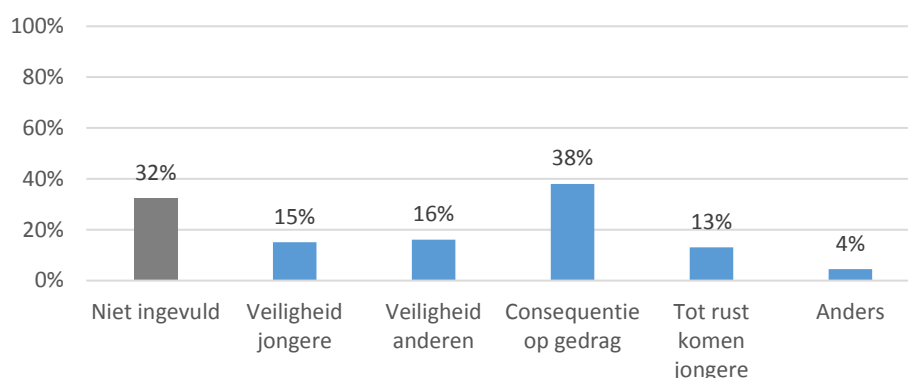

Notitie. De percentages zijn berekend op basis van het totale aantal geregistreeerde ongeplande gedwongen afzonderingen. Gezien een ongeplande gedwongen afzondering meerdere aanleidingen kan hebben, telt het percentage op tot meer dan 100%.

1.3.3 Doel

Figuur 5 geeft de verdeling van de typen doelen weer. Een ongeplande gedwongen afzondering kan ingezet worden met meerdere doeleinden. Van alle ongeplande gedwongen afzonderingen ($N = 4575$) was bij 32% ($n = 1481$) niet ingevuld wat het doel was. Van het totale bekende aantal ongeplande gedwongen afzonderingen werd consequentie op gedrag (38%, $n = 1741$) het vaakst als doel geregistreeerd, gevolgd door het waarborgen van de veiligheid van anderen (16%, $n = 735$) en het waarborgen van de veiligheid van de jongere (15%, $n = 688$). In 13% ($n = 600$) was het doel van de ongeplande gedwongen afzondering het tot rust laten komen van de jongere. In 4% ($n = 205$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd een ander type doel geregistreeerd, waaronder een alarmsituatie door personele bezetting op de groep, een pedagogische maatregel of een ziekteprogramma.

Figuur 5
Percentage doelen afzonderen

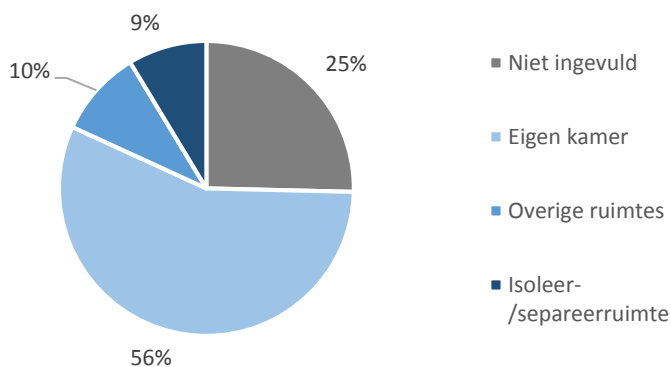
Notitie. De percentages zijn berekend op basis van het totale aantal geregistreeerde ongeplande gedwongen afzonderingen. Gezien een ongeplande gedwongen afzondering meerdere doelen kan hebben, telt het percentage op tot meer dan 100%.

1.3.4 Ruimte

Voor de ongeplande gedwongen afzonderingen worden in de praktijk verschillende ruimtes gebruikt. Dit is weergegeven in Figuur 6. Welke ruimte wordt gebruikt verschilt per situatie; bij 1161 ongeplande gedwongen afzonderingen (25%) is geen ruimte genoteerd. Het merendeel van de ongeplande

gedwongen afzonderingen (56%, $n = 2583$) vond plaats in de eigen kamer van de jongere. Dit is de ruimte waar de jongere normaal gesproken ook verblijft gedurende een rustmoment en de nachtrust. Aan het andere uiteinde van het spectrum staat de gedwongen afzondering in een isoleer- of separeerruimte. Dit betreft een sober ingerichte ruimte, waar 9% ($n = 396$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen plaatsvond. Tussen enerzijds de eigen kamer van de jongere en anderzijds de isoleer- of separeerruimte wordt een variatie aan andere, specifiek daartoe ingerichte ruimtes gebruikt (10%, $n = 435$). Deze andere ruimte kan de naam chill-out ruimte, time-out ruimte, afzonderingsruimte of prikkelvrije kamer hebben. De ruimte kan op de groep zijn of daarbuiten. Het kan een ruimte zijn, maar bijvoorbeeld ook een stoel of de trap op de gang (het tegen de wil niet kunnen of mogen verlaten van een plek geeft de doorslag). Gezien de grote diversiteit aan namen en inrichtingen van de ruimtes die ingezet worden, is besloten deze onder te brengen in één categorie: *Overige ruimtes*.

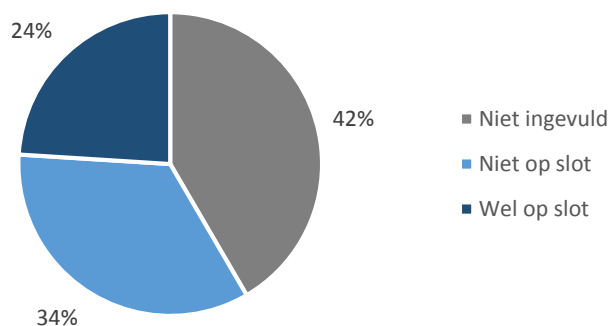
Figuur 6
Ruimte waarin ongeplande gedwongen afzondering plaatsvond

Afsluiten van de ruimte

Tijdens een ongeplande gedwongen afzondering kan de ruimte waarin de jongere geplaatst wordt open of op slot zijn. Dit is opgenomen in de registratie en weergegeven in Figuur 7. Bij 42% ($n = 1903$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd niet vastgelegd of de deur van de ruimte op slot was of niet. Bij 24% ($n = 1098$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen was de deur van de ruimte op slot en in 34% ($n = 1574$) van de gevallen niet. Sommige instellingen benoemen dat dit mede afhankelijk is van de faciliteiten waar de instelling over beschikt. In sommige instellingen is het bijvoorbeeld niet mogelijk om de deur van een ruimte waarin een jongere gedwongen afgezonderd wordt, open te laten. In deze instellingen gaan deuren automatisch op slot als deze dicht worden gedaan.

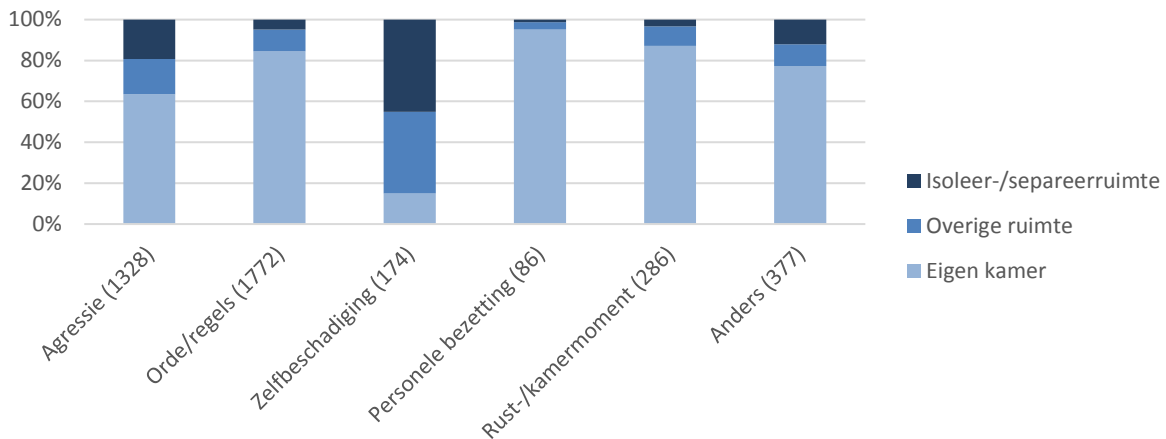
Figuur 7
Beheer van de ruimte

Ruimte versus aanleiding

In Figuur 8 is per type aanleiding weergegeven in welk type ruimte de geregistreerde ongeplande gedwongen afzonderingen plaatsvonden. Bij de interpretatie van deze resultaten is het van belang te benoemen dat sommige aanleidingen (zoals *Agressie* en *Orde/Regels*) vaker geregistreerd zijn dan andere aanleidingen (zoals *Zelfbeschadiging* en *Personele bezetting*). Bij vrijwel alle typen aanleidingen werd in het merendeel van de ongeplande gedwongen afzonderingen een plaatsing op de eigen kamer van de jongere geregistreerd, uiteenlopend van 64% bij de aanleiding *Agressie* tot 95% bij de aanleiding *Personele bezetting*. Alleen als de aanleiding van de ongeplande gedwongen afzondering *Zelfbeschadiging* was, werd in het merendeel van de gevallen (45%, $n = 78$) een plaatsing in een isoleer-/separeerruimte geregistreerd, gevolgd door een plaatsing in een overige ruimte (40%, $n = 69$) en de eigen kamer van de jongere (15%, $n = 26$). Als alle plaatsingen in de isoleer-/separeerruimte tezamen in beschouwing worden genomen, dan is *Agressie* (19%, $n = 249$) relatief gezien de meest voorkomende aanleiding voor een plaatsing in een isoleer-/separeerruimte.

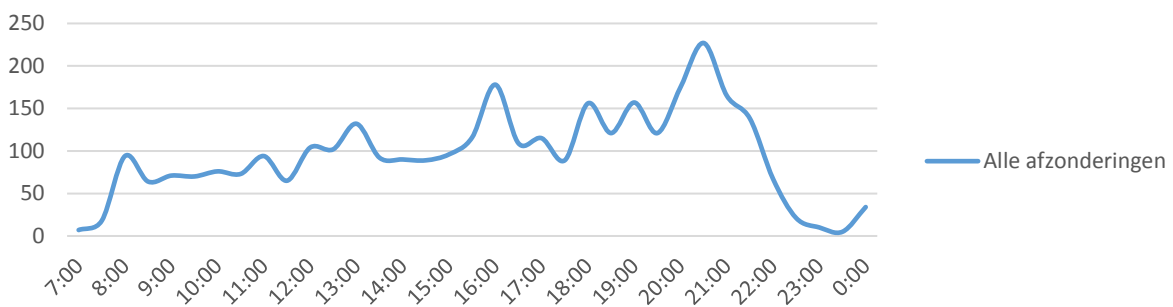
Figuur 8
Ruimte waarin afzondering plaatsvond per type aanleiding

1.3.5 Tijdstip waarop gedwongen afzondering plaatsvond

Het tijdstip waarop jongeren ongepland gedwongen werden afgezonderd is weergegeven in Figuur 9. In deze figuur zijn alle geregistreerde ongeplande gedwongen afzonderingen van de maanden oktober 2019 tot en met maart 2020 samengenomen. In de figuur is af te lezen dat vanaf 8:00 uur het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen gedurende de dag toeneemt. De hoogste piek in het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen ligt tussen 20:00 en 21:00 uur, waarna het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen afneemt. Daarbij moet worden opgemerkt dat jongeren tussen 07:00 en 08:00 uur opstaan en tussen 20:45 en 22:00 uur op de eigen kamer worden geplaatst in verband met nachtrust.

Figuur 9
Tijdstip van aanvang van ongepland gedwongen afzonderen

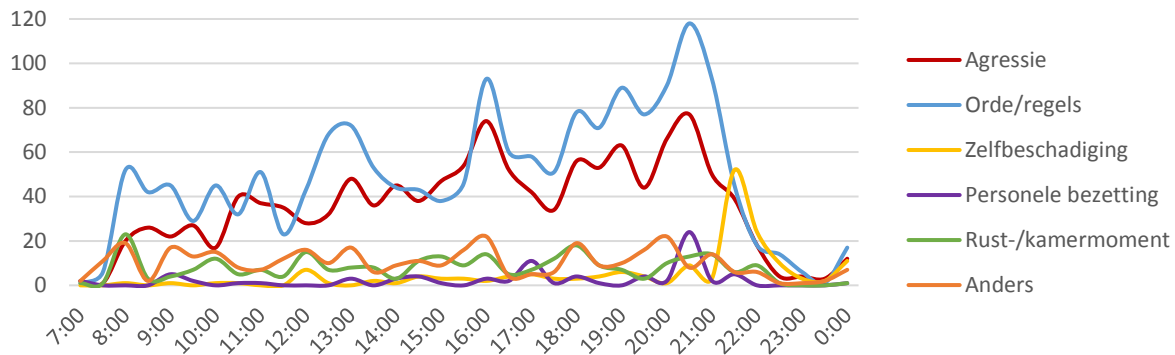

Tijdstip waarop gedwongen afzondering plaatsvond versus aanleiding

Het tijdstip van de ongeplande gedwongen afzonderingen is uitgesplitst naar type aanleiding en weergegeven in Figuur 10. In de figuur is af te lezen dat de aanleidingen *Agressie* en *Orde/Regels* vaker geregistreerd zijn dan de aanleidingen *Personele bezetting*, *Rust-/kamermoment*, *Zelfbeschadiging* en *Anders* (zie ook §1.3.2). De aanleidingen *Agressie* en *Orde/Regels* zijn daardoor grotendeels verantwoordelijk voor het patroon van alle ongeplande gedwongen afzonderingen tezamen (zie Figuur 9); de pieken uit Figuur 9 en Figuur 10 komen vrijwel overeen voor de aanleidingen *Agressie* en *Orde/Regels*. De aanleidingen *Personele Bezetting*, *Rust-/kamermoment* en *Anders* worden verspreid over de dag geregistreerd als aanleiding voor een ongeplande gedwongen afzondering en laten geen stijgend patroon in het tijdstip van aanvang zien. De aanleiding *Zelfbeschadiging* volgt eveneens een fluctuerend patroon gedurende dag, maar kent wel een piek in het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen tussen 21:00 en 22:00 uur.

Figuur 10

Tijdstip van aanvang van ongepland gedwongen afzonderen per type aanleiding

Duur versus aanleiding

De duur van de ongeplande gedwongen afzonderingen is per type aanleiding weergegeven in Tabel 4. Omdat een groot deel van de ongeplande gedwongen afzonderingen een relatief korte duur heeft en maar een klein aantal ongeplande gedwongen afzonderingen een lange duur heeft, is de gemiddelde tijdsduur niet representatief (het gemiddelde wordt beïnvloed door enkele langer durende afzonderingen). Daarom is ervoor gekozen om ook de mediaan weer te geven in Tabel 4. De mediaan is de centrummaat, wat inhoudt dat er net zo veel getallen onder als boven de mediaan voorkomen: de mediaan is de middelste in een reeks getallen. Tevens is in Tabel 4 de minimale en maximale duur van de ongeplande gedwongen afzonderingen per type aanleiding weergegeven.

Tabel 4

Gemiddelde duur afzondering per type aanleiding in uren en minuten

Aanleiding (aantal)	Min	Max	Gemiddelde	Mediaan
Agressie (1328)	0:03	23:59	1:57	0:30
Orde/regels (1772)	0:02	23:59	1:42	0:30
Zelfbeschadiging (174)	0:05	23:59	7:12	9:45
Personele bezetting (86)	0:05	17:30	1:00	0:22
Rust-/kamermoment (286)	0:05	16:00	2:10	0:30
Anders (377)	0:01	23:00	3:33	1:00

Notitie. Een tijdsduur van 23 uur en 59 minuten kwam vier keer voor in de registratie. Deze tijdsduur komt voort uit de wijze waarop ongeplande gedwongen afzonderingen worden geregistreerd. Een tijdsduur van 23 uur en 59 minuten wordt automatisch aangemaakt als er één dag wordt ingevuld voor de duur van de ongeplande gedwongen afzondering.

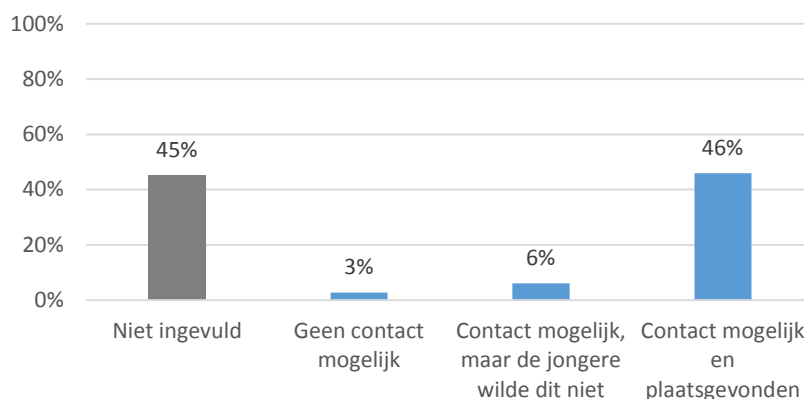
In de bovenstaande tabel is af te lezen dat er een groot verschil is tussen de minimale en de maximale duur van gedwongen afzonderen per type aanleiding. Gedwongen afzonderen duurt gemiddeld het kortst naar aanleiding van personele bezetting (1 uur) en het langst naar aanleiding van zelfbeschadiging (gemiddeld 7 uur en 12 minuten). De minimale tijdsduur voor een ongeplande gedwongen afzondering ligt tussen de één en vijf minuten. De maximale tijdsduur voor een ongeplande gedwongen afzondering is 23 uur en 59 minuten. Daarnaast is af te lezen dat de mediaan van de aanleidingen *Agressie*, *Orde/Regels*, *Personele bezetting* en *Rust-/kamermoment* allen onder de 30 minuten ligt. Dit betekent dat bij deze typen aanleidingen de helft van de ongeplande gedwongen afzonderingen een duur heeft dat korter of gelijk is aan 30 minuten. De mediaan van ongeplande gedwongen afzonderingen met als aanleiding *Zelfbeschadiging* ligt hoger dan de mediaan van alle andere typen aanleidingen; bij de helft van de ongeplande gedwongen afzonderingen met als aanleiding *Zelfbeschadiging* is de tijdsduur korter of gelijk aan 9 uur en 45 minuten.

1.3.6 Contact

In Figuur 11 is weergegeven in hoeveel procent van de ongeplande gedwongen afzonderingen contact mogelijk was tussen de jongere en de hulpverlener, en of dit heeft plaatsgevonden. Bij 46% ($n = 2104$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is geregistreerd dat contact tussen de jongere en de hulpverlener mogelijk was en dat er contact heeft plaatsgevonden. Bij 6% ($n = 277$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is geregistreerd dat er contact mogelijk was, maar dat de jongere dit niet wilde. Daarnaast is geregistreerd dat bij 3% ($n = 123$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen geen contact met de jongere mogelijk was. Bij 45% ($n = 2071$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is niet geregistreerd of er contact (mogelijk) was.

Figuur 11

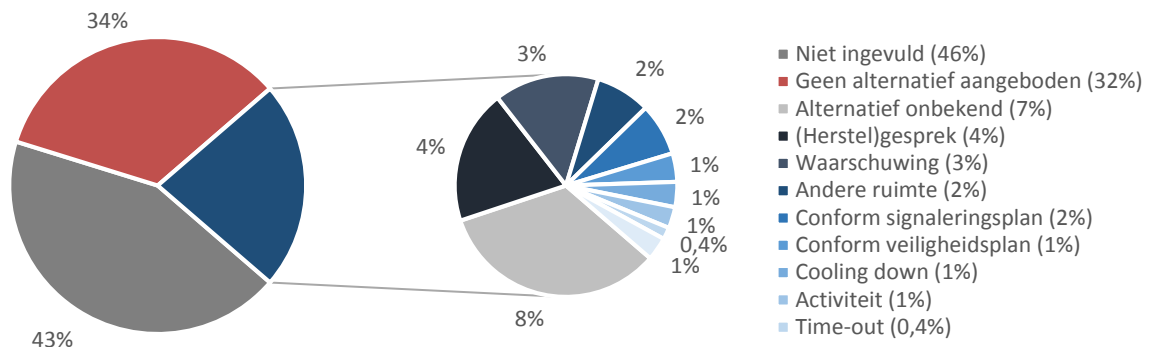
Percentages contact gedurende ongepland gedwongen afzonderen

1.3.7 Alternatieven

Medewerkers kunnen een jongere eerst een alternatief aanbieden voordat men overgaat tot gedwongen afzondering. In Figuur 12 is weergegeven in hoeveel procent van de ongeplande gedwongen afzonderingen er voorafgaand aan of tijdens de ongeplande gedwongen afzondering een alternatief is aangeboden om de ongeplande gedwongen afzondering te voorkomen, eerder te beëindigen, of de mate van ernst van het ingrijpen te verlagen. In de onderstaande figuur is af te lezen dat bij 34% ($n = 1550$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen geregistreerd is dat er geen alternatief aangeboden werd, maar direct werd overgegaan tot gedwongen afzonderen. Bij 23% ($n = 1037$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd wel een alternatief aangeboden, waarvan bijvoorbeeld bij 4% ($n = 203$) een (herstel)gesprek als alternatief aangeboden werd, 3% ($n = 158$) een waarschuwing kreeg en bij 2% ($n = 83$) werd een andere ruimte als alternatief aangedragen. Bij 8% ($n = 348$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd wel een alternatief ingezet, maar werd niet geregistreerd welk type alternatief ingezet werd. Ten slotte is bij 43% ($n = 1988$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen niet geregistreerd of er een alternatief ingezet werd.

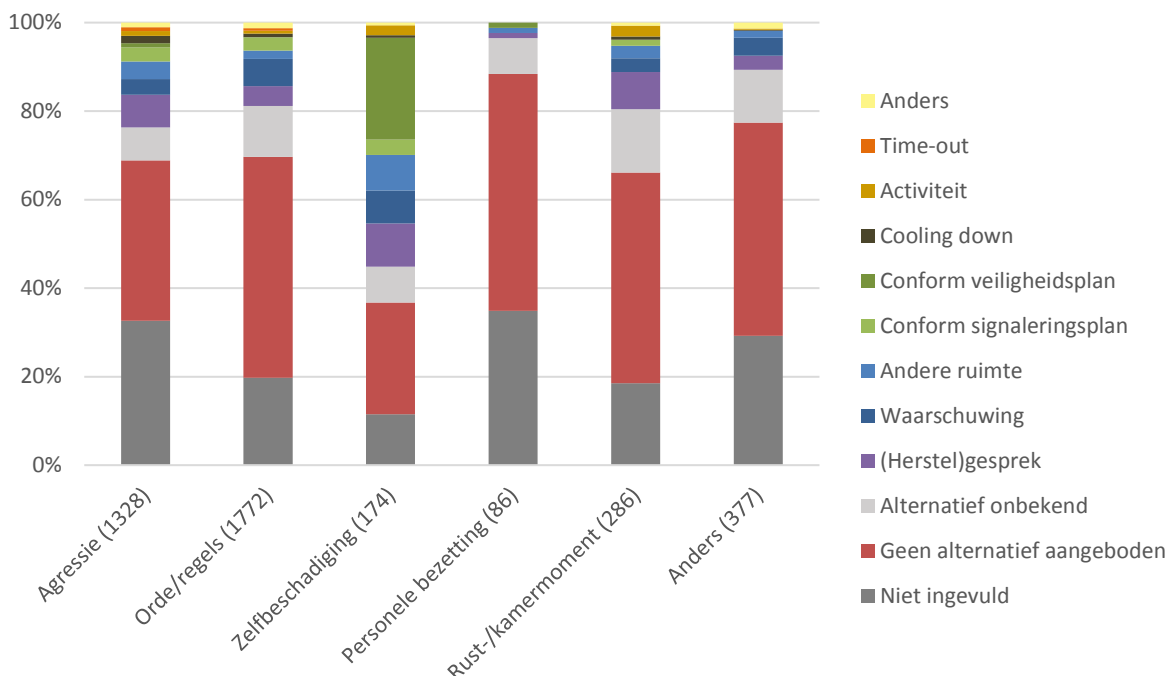
Figuur 12
Aanbieden van alternatieven

Alternatieven versus aanleiding

In Figuur 13 is per type aanleiding procentueel weergegeven welk type alternatief voor de ongeplande gedwongen afzondering ingezet is. In de figuur is te zien dat bij de aanleiding *Zelfbeschadiging* procentueel gezien het vaakst (63%, $n = 110$) een alternatief werd ingezet. Veelal betrof dit het handelen van de professional conform een veiligheidsplan² (23%, $n = 40$). Bij de aanleidingen *Agressie* en *Orde/Regels* werd nagenoeg even vaak een alternatief ingezet (respectievelijk 31% en 30%), waarbij het type alternatief dat ingezet werd bij respectievelijk 7% ($n = 99$) en 11% ($n = 202$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen onbekend bleef. In ongeveer de helft van de ongeplande gedwongen afzonderingen met als aanleiding *Orde/Regels* (50%, $n = 880$), *Personele bezetting* (53%, $n = 46$), *Rust-/kamermoment* (48%, $n = 136$) en *Anders* (48%, $n = 181$) werd geen alternatief ingezet.

Figuur 13
Aanbieden van alternatieven per type aanleiding

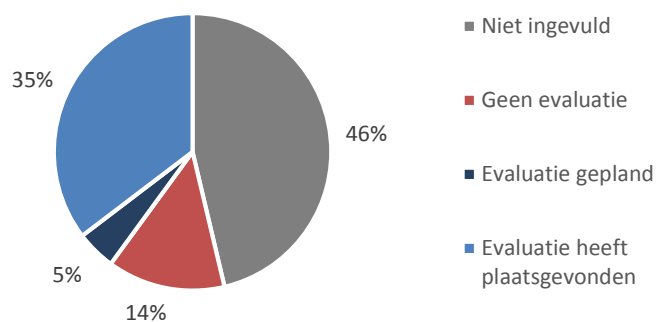

² In een signaleringsplan staat omschreven welke signalen kunnen wijzen op een mogelijke crisis en wat er gedaan kan worden om een crisis te voorkomen. Een veiligheidsplan is een verdieping op het signaleringsplan en heeft, naast signaleren, als doel om de veiligheid te waarborgen. In een veiligheidsplan staat duidelijk omschreven wie wat moet doen en wie welke rol heeft bij het borgen van de veiligheid. Deze term wordt met name gebruikt in de diagnostiek en behandeling van suïcidaliteit.

1.3.8 Evaluatie

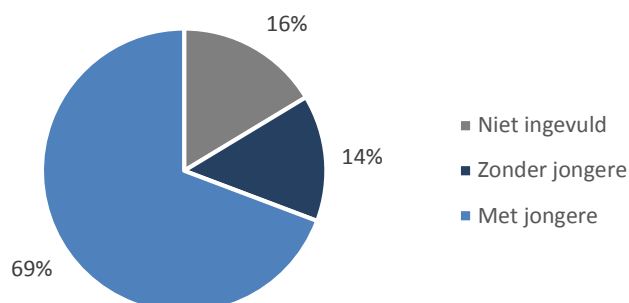
Na afloop kan een ongeplande gedwongen afzondering geëvalueerd worden. Tijdens deze evaluatie kan besloten worden of aanpassingen in de bestaande afspraken of aanvullende afspraken nodig zijn om de inzet van vrijheidsbepalende maatregelen te voorkomen. In Figuur 14 is weergegeven bij hoeveel procent van de ongeplande gedwongen afzonderingen er na afloop een evaluatie heeft plaatsgevonden. Uit de figuur blijkt dat dit bij 35% ($n = 1617$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen het geval was, tegenover 14% ($n = 629$) waarbij geen evaluatie heeft plaatsgevonden. Bij 5% ($n = 211$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd een evaluatie gepland en bij 46% ($n = 2118$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd niet geregistreerd of er een evaluatie gepland was of had plaatsgevonden.

Figuur 14
Plaatsvinden van evaluatie

De evaluatie kan zowel met als zonder de jongere plaatsvinden. In Figuur 15 is van het totale aantal ongeplande gedwongen afzonderingen waarbij bekend was dat er een evaluatie had plaatsgevonden of gepland was ($n = 1828$), weergegeven of de jongere daar bij betrokken werd. Bij 69% ($n = 1266$) van deze ongeplande gedwongen afzonderingen werd geregistreerd dat de jongere betrokken was of zou worden bij de evaluatie. Bij 14% ($n = 263$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd zonder de jongere geëvalueerd en in 16% ($n = 299$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is niet geregistreerd of er met of zonder de jongere evaluatie over de ongeplande gedwongen afzondering plaats heeft gevonden.

Figuur 15
Evaluatie met jongere

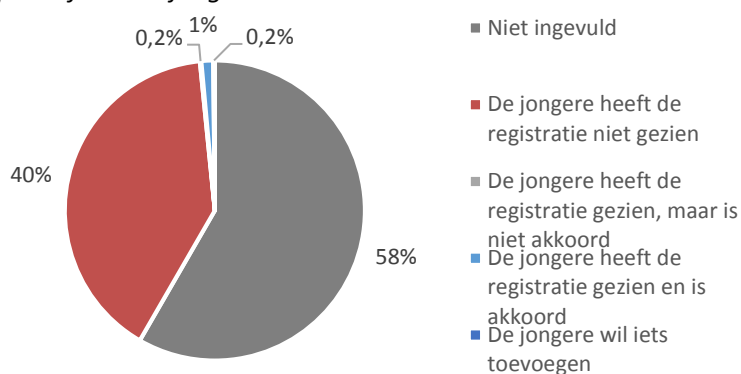
1.3.9 Perspectief van de jongere

Figuur 16 geeft weer of de jongere de registratie van de ongeplande gedwongen afzondering wel of niet gezien heeft en of hij/zij akkoord is. Oorspronkelijk is dit onderdeel op verzoek van jongeren en ervaringsdeskundigen (De Heide e.a., 2019) toegevoegd aan de registratie van gedwongen afzonderen,

zodat jongeren de mogelijkheid zouden hebben om te controleren of de registratie correct is uitgevoerd en jongeren een betere uitgangspositie hebben om voor hun eigen rechten op te komen bij bijvoorbeeld een klachtencommissie.

In 58% ($n = 2669$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd niet geregistreerd of de jongere de registratie gezien had. In 40% ($n = 1833$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is geregistreerd dat de jongere de registratie niet gezien heeft. Bij 1% ($n = 58$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is geregistreerd dat de jongere de registratie wel gezien heeft en akkoord is. Bij 0,2% ($n = 7$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen is geregistreerd dat de jongere de registratie wel gezien heeft, maar niet akkoord is. Bij 0,2% ($n = 8$) van de ongeplande gedwongen afzonderingen heeft de jongere aangegeven een aanvulling te hebben op de registratie. Deze aanvulling is bij zes van de acht ongeplande gedwongen afzonderingen ingevuld en hadden betrekking op ofwel het proces voorafgaand aan de ongeplande gedwongen afzondering (de jongere is bijvoorbeeld van mening dat hij of zij eerst een waarschuwing moet krijgen voordat hij of zij naar kamer gestuurd wordt) ofwel de geregistreerde aanleiding die geleid heeft tot de ongeplande gedwongen afzondering (de jongere is bijvoorbeeld van mening dat de aanleiding niet correct is vermeld of dat de aanleiding niet tot een gedwongen afzondering had hoeven leiden).

Figuur 16
Perspectief van de jongere

1.4 Observaties gedurende meting 1

1.4.1 Duiding van de resultaten door het veld

In het lerend netwerk werd door ambassadeurs uit het veld benadrukt dat de resultaten van de registraties helpen inzicht te krijgen in de aard en omvang van gedwongen afzonderen. Als medewerker ben je wel op de hoogte van eventuele opvallende gebeurtenissen die zich gedurende de dag afspelen (medewerkers onthouden bijvoorbeeld de incidenten die veel impact maken en eindigen in een gedwongen afzonderingen in een isoleer-/separeerruimte), maar mis je door wisselende diensten soms het overzicht en daarmee de patronen die er zijn. Daarnaast zijn medewerkers zich minder bewust van de ongeplande gedwongen afzonderingen op de eigen kamer van de jongere. Door een brede definitie van gedwongen afzonderen te hanteren en gedurende een langere periode verschillende vormen van gedwongen afzonderen op basis van die definitie in kaart te brengen, worden medewerkers ondersteund bij het zien van de patronen van gedwongen afzonderen. Dit helpt hen binnen de instelling het gesprek aan te gaan over gedwongen afzonderen. Tegelijkertijd vertellen de cijfers maar een deel van het verhaal. In de meeste instellingen wordt beweging gezien in het verminderen van gedwongen afzonderen. Zo wordt in instellingen geëxperimenteerd met aanpassingen in beleid om geplande gedwongen afzonderingen te verminderen (bijvoorbeeld door jongeren een pasje voor de eigen kamer te geven, zodat zij zelfstandig de eigen kamer in en uit kunnen).

Etappe 2 heeft volgens ambassadeurs een aantal patronen in gedwongen afzonderen zichtbaar gemaakt. De eerste is dat er vaak wordt afgezonderd naar aanleiding van het verstoren van de orde en/of het overtreden van de regels. Volgens ambassadeurs is hierbij vaak ook sprake van *Agressie* als aanleiding en wordt er gedwongen afgezonderd als consequentie op gedrag. Ambassadeurs benoemen echter dat in de Jeugdwet omschreven staat dat gedwongen afzonderen in principe alleen toegestaan is voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk ten behoeve van de veiligheid van de jongere of anderen (Artikel 6.3.1 Jeugdwet). Afzondering van de jongere mag slechts worden toegepast voor zover dit is opgenomen in het hulpverleningsplan (Artikel 6.3.6 Jeugdwet). Voor ambassadeurs zijn dit aanwijzingen dat er in dergelijke gevallen (mogelijk) sprake is van een repressieve werkwijze en cultuur binnen JeugdzorgPlus-instellingen (bijvoorbeeld na het verstoren van de orde en/of het breken van de regels wordt een jongere naar de eigen kamer gestuurd met de deur op slot). Ambassadeurs zien het feit dat de registraties dit aan het licht brengen als de kans om te kijken hoe een cultuurverandering op gang moet worden gebracht.

Een tweede punt dat ambassadeurs naar voren brengen is dat de registratie van gedwongen afzonderen pedagogisch medewerkers op de behandelgroepen kan ondersteunen bij leren en verbeteren. Wat gaat er bijvoorbeeld vooraf aan een ongeplande gedwongen afzondering? Hoe ver denken pedagogisch medewerkers terug in de situatie? Is de aanleiding iets wat vlak voor de inzet van de afzondering plaatsvond of speelt er iets anders mee wat al eerder op de dag plaatsvond? Het anders leren kijken naar een aanleiding van gedwongen afzonderen kan volgens ambassadeurs helpen afzondering in de toekomst te voorkomen. Hiervoor is wel nodig dat pedagogisch medewerkers begeleid worden bij het goed registreren van de aanleiding, dat zij de registraties snel (lieft direct, op groepsniveau) teruggekoppeld krijgen en dat er voldoende reflectieruimte is om de aanloop naar incidenten te analyseren en leerpunten te benoemen.

De tijdstippen gedurende de dag waarop ongeplande gedwongen afzondering plaatsvonden, waren zowel inzicht gevend als herkenbaar voor ambassadeurs. De resultaten laten volgens ambassadeurs zien dat de spanning gedurende de dag oploopt bij jongeren, waarna het lastig is om de spanning weer af te bouwen. Ambassadeurs benoemen dat mogelijkheden die er zijn om de spanning bij jongeren terug te brengen niet altijd voldoende of op tijd benut worden, en dat het aanbieden van een avondprogramma jongeren zou kunnen helpen de spanning te verlagen. Daarnaast is de stijging in het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen in de avonduren, vlak voor de nachtrust van de jongeren, herkenbaar voor ambassadeurs en ervaringsdeskundigen. Ervaringsdeskundigen noemen dat voor de nachtrust de spanning bij de jongeren stijgt, omdat de jongeren weten dat zij bijna naar hun kamer moeten en de deur van die kamer dan op slot gaat. Ambassadeurs geven daar verdere betekenis aan; jongeren zouden vlak voor de nachtrust angst ervaren voor de eventuele trauma's die opkomen wanneer zij in de nacht alleen in de eigen kamer zijn. Ook zouden een strak dagritme en een vroege bedtijd vaak tot veel gedoe leiden, wat de kans op een ongeplande gedwongen afzondering vergroot. Kennis over deze patronen helpt volgens ambassadeurs om het gesprek aan te gaan met medewerkers op de groep en te zoeken naar maatwerk-oplossingen voor jongeren, zoals het meegeven van een telefoon aan een jongere in de nacht, zodat diegene zijn of haar ouders kan bellen indien hij of zij door trauma's de slaap niet kan vatten.

1.4.2 Het implementatieproces van de registratie

Het opstarten van een nieuw registratieproces van gedwongen afzonderen binnen het bestaande registratiesysteem van de instelling heeft in de meeste JeugdzorgPlus-instellingen enige aanlooptijd nodig gehad. Zo waren met name instellingen die samenwerken met een externe softwareleverancier voor de registratie binnen de eigen instelling afhankelijk van de snelheid waarmee deze leverancier aanpassingen kon doorvoeren in het registratiesysteem. Dit vertraagde in sommige gevallen de start van de nieuwe registratiewijze van gedwongen afzonderen met een paar weken tot zelfs twee

maanden. Instellingen die zelf controle hadden over de inrichting van het registratiesysteem en daar zelfstandig aanpassingen in door konden voeren, hadden deze problemen niet.

De nieuwe registratiewijze en aanpassingen in het bestaande registratiesysteem gingen volgens alle ambassadeurs gepaard met een uitdaging: het creëren van draagvlak binnen de instelling om gedwongen afzonderen op de nieuwe wijze te registreren. Daarbij spelen vraagstukken als “Hoe houd je het verminderen en registreren van gedwongen afzonderen als onderwerp actief in de instelling?”. De implementatie is nog gaande: ambassadeurs vermoeden dat er sprake is van onderregistratie en niet alle onderdelen van de registratie worden goed ingevuld. Ambassadeurs en onderzoekers zien niet in elke locatie al een afname in ongeplande gedwongen afzonderingen. Wel onderschrijven ambassadeurs dat het implementatie- en gezamenlijk leerproces (zowel binnen het lerend netwerk van ambassadeurs als binnen de instellingen) ervoor zorgt dat de beweging naar minder gedwongen afzonderen steeds beter op gang komt. Voorbeelden hiervan zijn het vervangen van rustmomenten op de kamer van de jongere door de mogelijkheid om te sporten, en het werken met creatieve alternatieven. De beweging naar minder gedwongen afzonderingen vraagt volgens ambassadeurs om een cultuurverandering en daar is een lange adem voor nodig. Cijfers over de aard en omvang van gedwongen afzonderen zijn daarbij een randvoorwaarde: ze geven een basis om het gesprek met medewerkers aan te gaan. Daarbij gaat het niet alleen om het correct uitvoeren van de registraties, maar ook, en wellicht zelfs nog meer, om het creëren van bewustwording door middel van de registraties.

1.5 Conclusie

Samenvattend blijkt uit de resultaten van de meting dat het aandeel geplande gedwongen afzonderingen het merendeel van het totale aantal gedwongen afzonderingen besloeg (98,9% gepland versus 1,1% ongepland). Dit grote verschil in percentages is verklaarbaar, omdat geplande gedwongen afzonderingen algemeen beleid zijn: verplichte rustmomenten die dagelijks voor alle jongeren gelden. Ongeplande gedwongen afzonderingen vinden daarentegen incidenteel plaats voor een individuele jongere. Beide vormen van gedwongen afzonderen willen de instellingen verminderen.

Voor zowel geplande als ongeplande gedwongen afzonderingen geldt dat er vanaf november een daling en in maart een stijging in het totale aantal afzonderingen zichtbaar is. Er zijn meerdere mogelijke verklaringen voor dit patroon. De daling vanaf november in het aantal geplande gedwongen afzonderingen kan waarschijnlijk verklaard worden door aanpassingen in beleid omtrent geplande gedwongen afzonderingen; door geplande rustmomenten te laten vervallen of vervangen voor een alternatief worden minder jongeren gepland afgezonderd. De daling in het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen zou kunnen betekenen dat de eerste stappen richting verminderen van gedwongen afzonderen gezet zijn. Hierbij moeten een paar kanttekeningen worden geplaatst. De daling is niet in alle instellingen zichtbaar en wordt dus veroorzaakt door een afname van gedwongen afzonderen in een deel van de instellingen. Ambassadeurs vermoeden daarnaast nog altijd een onderregistratie van het aantal ongeplande gedwongen afzonderingen; de registratie wordt nog niet altijd (volledig) ingevuld en daarmee kan het werkelijke aantal ongeplande gedwongen afzonderingen hoger liggen. Aan de andere kant kan het zijn dat de daadwerkelijke daling groter is dan gemeten, omdat de registraties gedurende het project verbeteren door aandacht voor implementatie ervan. Een mogelijke verklaring voor de stijging van zowel de geplande als ongeplande gedwongen afzonderingen in maart kan worden gevonden in de invloed van de coronamaatregelen die half maart 2020 van kracht werden: jongeren kregen bijvoorbeeld tijdelijk een aangepast dagprogramma, waarmee teruggegrepen werd op meer geplande rustmomenten en jongeren mochten geen bezoek meer ontvangen, wat leidde tot meer spanningen bij de jongeren en de kans op ongeplande gedwongen afzondering verhoogde.

Ondanks dat in meer dan de helft van de ongeplande gedwongen afzonderingen een jongere in de eigen kamer wordt geplaatst, de ruimte waarin de afzondering plaatsvindt in een derde van de gevallen

niet afgesloten is en in bijna de helft van de gevallen sprake is van contact tussen de jongere en de medewerker, maken de resultaten van meting 1 voor ambassadeurs duidelijk dat er nog vaak sprake is van een werkwijze en cultuur binnen JeugdzorgPlus-instellingen die gericht is op controle, beheersing en repressie. Het grote aandeel ongeplande gedwongen afzonderingen met consequentie op gedrag als doel na het verstoren van de orde en/of het overtreden van de regels en agressie, en het niet goed vastleggen van alternatieven of het niet inzetten van een alternatief, lijkt de veronderstelling dat een dergelijke werkwijze en cultuur nog domineert, te staven.

2. Herijking van de definitie en registratie

2.1 Definitie van gedwongen afzonderen

Eén van de uitkomsten van etappe 1 van onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” (De Heide e.a., 2019) was een brede definitie van gedwongen afzonderen:

“Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.”

Deze definitie werd ontwikkeld langs drie assen: het handelingsperspectief van de professional (incident versus beleid), de regie van de jongere (eigen keuze versus tegen de wil van de jongere) en de ruimte (eigen kamer van de jongere versus de isoleer-/separeerruimte). Daarnaast waren er drie aanvullende eisen:

1. De definitie is voldoende breed om alle vormen van afzondering die als gedwongen worden beschouwd en ervaren in beeld te brengen en daarmee inzicht te krijgen in patronen van gedwongen afzonderen. Dit is van belang om preciezer te kunnen vaststellen welke vormen van gedwongen afzonderen JeugdzorgPlus-instellingen en beleidsmakers van het ministerie van VWS willen verminderen en uiteindelijk beëindigen.
2. De definitie is meetbaar en voldoende concreet om te kunnen vastleggen.
3. De definitie komt waar mogelijk overeen met de definities die in de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz) en de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (Bjj) worden gehanteerd.

Deze definitie werd overgenomen door de instellingen met één kanttekening: er was geen consensus over de ruimte. Niet iedere jongere en professional uit het veld was van mening dat een ruimte die niet kon worden afgesloten ook onder de definitie van gedwongen afzonderen moest vallen. In de eerste etappe van “Ik laat je niet alleen” is ervoor gekozen om dit wel onder gedwongen afzonderen te laten vallen: ook het niet *mogen* verlaten van een ruimte wordt gerekend tot een gedwongen afzondering. Door bewust voor een brede definitie te kiezen kon goed in kaart worden gebracht wat de aard en omvang van gedwongen afzonderen in de praktijk was en wat patronen van gedwongen afzonderen waren. Deze informatie hielp vervolgens om te leren en om onderbouwd stappen te kunnen zetten richting het verminderen van gedwongen afzonderen. Het gevolg van deze keuze was dat de definitie van gedwongen afzonderen in de JeugdzorgPlus aansloot op en verder ging dan de definitie van insluiting zoals deze in de herziene versie van Argus³ wordt vastgelegd in de geestelijke gezondheidszorg (ggz). Binnen de Argus-registratie is sprake van insluiting (gedwongen afzondering) als een patiënt zich in een ruimte bevindt die bedoeld is voor insluiting en deze niet op eigen initiatief kan verlaten, doordat bijvoorbeeld de deur op slot zit (mechanisch beletsel) of een ander het verlaten van de ruimte belemmert (fysiek beletsel), ongeacht waar de ander is of wat de ander doet. Verblijf van een patiënt in een ruimte voor insluiting met een open deur naar de afdeling wordt niet aangemerkt als insluiting als de patiënt zonder belemmering of tussenkomst van anderen zelfstandig deze ruimte kan verlaten. In de JeugdzorgPlus daarentegen wordt het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten aangemerkt als gedwongen afzondering. Dat betekent dat er in de JeugdzorgPlus, in tegenstelling tot wat in de ggz als insluiting aangemerkt wordt, ook sprake is van een gedwongen afzondering als een jongere tegen de wil op de eigen kamer wordt geplaatst en de deur van deze kamer open is.

³ De nieuwe Argus – definities en registraties van verplichte zorg in de ggz – biedt in vergelijking met de vorige versie een veel breder overzicht van registraties, waaronder beperkingen die kunnen worden opgelegd en onderzoek dat in gang kan worden gezet. Niet alle onderdelen van de registratie zijn verplicht, maar kunnen worden ingezet met als doel te leren en verbeteren.

De definitie zoals beschreven in het vorige rapport (De Heide e.a., 2019) is de basis geweest voor de registratie van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in alle JeugdzorgPlus-instellingen in etappe 2. Op basis van de resultaten van de meting van gedwongen afzonderen in etappe 2, de gesprekken met ambassadeurs, bestuurders en directeuren over de ervaringen in de praktijk met het werken met de definitie (zie Bijlage 8 voor een verslag van een bijeenkomst met ambassadeurs, bestuurders en directeuren) en de verkenning van definities die binnen andere wettelijke kaders worden gehanteerd, is in etappe 2 de werkdefinitie van gedwongen afzonderen herijkt.

Het hanteren van een brede definitie heeft volgens ambassadeurs geholpen om maandelijks inzicht te verkrijgen in (patronen van) geplande en ongeplande gedwongen afzonderingen. Waar in de vorige etappe van het onderzoeksproject genoemd werd dat er nog geen consensus was over of afzondering in een ruimte die niet is afgesloten zou moeten vallen onder 'gedwongen afzonderen' (De Heide e.a., 2019), zijn ambassadeurs nu van mening dat de brede definitie van gedwongen afzonderen passend is. De drie elementen (tegen de wil, in een andere ruimte, het niet kunnen of mogen verlaten van de ruimte) zijn helder en helpend in de gesprekken over wat gedwongen afzonderen is en wat niet. Ambassadeurs geven aan dat door het hanteren van een brede definitie er veel bewustzijn op gang is gekomen onder pedagogisch medewerkers over wat gedwongen afzonderen is en dat het instellingen helpt om zicht te krijgen op de patronen van gedwongen afzonderen. Eerder bleven bijvoorbeeld de gedwongen afzonderingen van een jongere op de eigen kamer onzichtbaar; nu worden deze zichtbaar gemaakt door te registreren en is het mogelijk daar (maatwerk-)oplossingen voor te vinden. Zicht op patronen van gedwongen afzonderen, leidt in de praktijk dan ook tot aanpassingen op verschillende niveaus: van maatwerk voor een individuele jongere tot veranderingen op beleidsniveau. Door anders naar gedwongen afzonderen te leren kijken, vaker naar de jongere te luisteren en met de jongere en ouders/verzorgers goede afspraken te maken, kunnen eenvoudige maatwerkoplossingen (bijvoorbeeld de mogelijkheid om in de nacht met ouders/verzorgers te bellen of overdag naar buiten kunnen gaan om even van de groep weg te zijn en jezelf tot rust te brengen) gedwongen afzonderen (op de eigen kamer of in een andere ruimte) voorkomen. Daarnaast zijn er instellingen die het beleid omtrent geplande gedwongen afzonderingen aangepast hebben, bijvoorbeeld door één van de twee geplande rustmomenten gedurende de dag weg te halen.

Samenvattend heeft het gebruik van een brede definitie van gedwongen afzonderen ertoe geleid dat er zowel binnen de instellingen als door alle instellingen gezamenlijk (binnen en buiten het lerend netwerk van ambassadeurs) geleerd kon worden. De definitie is meetbaar en vormt daarmee een goede basis om inzicht te krijgen in patronen van gedwongen afzonderen en aanknopingspunten te vinden om gedwongen afzonderen te verminderen. Daarnaast is er draagvlak voor de brede definitie en biedt de definitie een aanvulling op de definities zoals deze in het kader van de Wvvgz en de Bij worden gehanteerd. Op basis van de resultaten van etappe 2 van "Ik laat je niet alleen" stellen zowel de instellingen als de onderzoekers voor de huidige, brede definitie van gedwongen afzonderen te handhaven.

2.2 Registratie van gedwongen afzonderen

De huidige registratiewijze van gedwongen afzonderen (zie Bijlage 2 en 3) is gebaseerd op het voorstel voor registratie in de eerste etappe van het onderzoeksproject (De Heide e.a., 2019) en aanvullingen die voorafgaand aan etappe 2 zijn ingebracht door ambassadeurs en contactpersonen registratie. Momenteel worden geplande gedwongen afzonderingen (zie Bijlage 2) geregistreerd op basis van algemene beleidsinformatie. De contactpersonen in de instellingen leveren informatie aan over het aantal rustmomenten, het aantal jongeren dat in de instelling verblijft, de duur van de rustmomenten, het type ruimte waarin de rustmomenten plaatsvinden en of deze ruimten wel of niet afgesloten zijn. Op basis van de ervaringen tijdens en resultaten van etappe 2 van "Ik laat je niet alleen" komen de ambassadeurs en onderzoekers tot een wijziging in de registratie van gepland gedwongen afzonderen. In de toekomst worden deze in kaart gebracht door enkel het aantal geplande rustmomenten dat voldoet aan de definitie van gedwongen afzonderen (gedurende de dag en de nachtrust) en de

gemiddelde bezetting te registreren. Deze informatie geeft voldoende inzicht in het aantal geplande gedwongen afzonderingen, op basis waarvan instellingen het gesprek aan kunnen gaan over het verminderen ervan. Daarbij vindt een aantal ambassadeurs het wenselijk om eventuele verschillen in geplande gedwongen afzonderingen per behandelgroep zichtbaar te krijgen. Dit zou in beeld kunnen worden gebracht door de gemiddelde bezetting en het aantal geplande rustmomenten per behandelgroep te registreren.

De registratie van ongeplande gedwongen afzonderingen (zie Bijlage 3) bestaat momenteel uit de volgende onderdelen: locatie, datum, begin- en eindtijd, aanleiding, doel, ruimte, afsluiten van de ruimte, contact, alternatieven, evaluatie, aanvulling door de jongere en overige opmerkingen. Het voorstel van de ambassadeurs en onderzoekers zou zijn om alle onderdelen van de registratie, behalve de registratie van de alternatieven, te behouden en het registreren ervan verplicht te stellen. Al deze onderdelen geven volgens de ambassadeurs namelijk waardevolle inzichten in de ongeplande gedwongen afzonderingen. Door de registratie van alle onderdelen verplicht te stellen, kan voorkomen worden dat medewerkers onderdelen niet invullen en er belangrijke informatie over de ongeplande gedwongen afzonderingen ontbreekt.

Het registreren van alternatieven die ingezet worden om een ongeplande gedwongen afzondering te voorkomen is in etappe 1 en 2 van het onderzoeksproject waardevol geweest. De gesprekken tijdens ambassadeursbijeenkomsten over de inzet en registratie van alternatieven hebben geleid tot inzicht in mogelijkheden om gedwongen afzonderen te voorkomen. Alternatieven werden echter alleen geregistreerd als een ongeplande gedwongen afzondering plaatsvond. Daarmee gaf de registratie van alternatieven alleen informatie over alternatieven die een ongeplande gedwongen afzondering niet kon voorkomen, en niet over alternatieven die zorgden voor de voorkoming van ongeplande gedwongen afzondering. Daarnaast werd het alternatief vaak niet goed geregistreerd, waardoor informatie over het ingezette alternatief veelal ontbrak. Zodoende wordt door ambassadeurs en onderzoekers de voorkeur uitgesproken om alternatieven uit de registratie van ongeplande gedwongen afzondering te halen. Alternatieven kunnen wel op een andere manier in kaart gebracht worden, bijvoorbeeld middels het opstellen van een overzichtelijke menukaart. Daarmee is in etappe 2 een start gemaakt (zie Hoofdstuk 3 van de Resultaten).

Daarnaast is op twee onderdelen van de registratie van ongeplande gedwongen afzonderingen aanscherping nodig. Op dit moment is het bij de onderdelen aanleiding en doel mogelijk meer dan één antwoordoptie te registreren. Bij de analyse van de registraties wordt zichtbaar dat bij deze twee onderdelen soms gebruik wordt gemaakt van het registreren van twee antwoordopties. In de praktijk zien ambassadeurs dat pedagogisch medewerkers het lastig vinden om maar één aanleiding en één doel voor de ongeplande gedwongen afzondering te registreren. De vraag wat de aanleiding en het doel van de ongeplande gedwongen afzondering was, is geen gemakkelijke: pedagogisch medewerkers wordt gevraagd terug te halen hoe de situatie er precies uit zag voordat gedwongen afzondering ingezet werd en wat het gedrag van de jongere was. Daarbij is het volgens ambassadeurs ook van belang om achter het gedrag van de jongere te kunnen kijken (“Wat gebeurt er precies wanneer iemand een regel niet naleeft en boos wordt als hij of zij daarop aangesproken wordt? En wat is er mogelijk al vooraf gegaan aan dat moment?”). Om de hoofdaanleiding en het hoofddoel van de ongeplande gedwongen afzondering helder te krijgen, wordt de registratie van deze onderdelen in etappe 3 van “Ik laat je niet alleen” teruggebracht naar één antwoordoptie. Door daarnaast een opmerkingenveld te handhaven, wordt pedagogisch medewerkers bij de registratie ruimte geboden voor eventuele toelichting. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is dat dit de registratie van ongeplande gedwongen afzonderingen voor pedagogisch medewerkers lastiger kan maken. Ambassadeurs geven aan dat het bieden van reflectieruimte en begeleiding noodzakelijk is om te bewerkstelligen dat de registratie van gedwongen afzonderen door pedagogisch medewerkers wordt ervaren als basis om te leren en verbeteren in plaats van als basis voor een beoordeling van de werkzaamheden van de pedagogisch medewerker.

Ten slotte is uit de analyse van de resultaten van etappe 2 gebleken dat het onderdeel waarin de jongere een aanvulling kan geven op de registratie, veelal niet geregistreerd is door de pedagogisch medewerkers. Oorspronkelijk is dit onderdeel op verzoek van jongeren en ervaringsdeskundigen (De Heide e.a., 2019) toegevoegd aan de registratie van gedwongen afzonderen, zodat jongeren de mogelijkheid zouden hebben om te controleren of de registratie correct is uitgevoerd en jongeren een betere uitgangspositie hebben om voor hun eigen rechten op te komen bij bijvoorbeeld een klachtencommissie. Volgens ambassadeurs betekent het lage aantal registraties op dit onderdeel niet dat dit een reden zou moeten zijn om dit onderdeel uit de registratie te halen. Ambassadeurs onderstrepen juist het belang van het betrekken van de jongeren bij de registratie van de ongeplande gedwongen afzondering. Door jongeren de kans te geven het gesprek met pedagogisch medewerkers aan te gaan over de gedwongen afzondering en het vastleggen daarvan en hen daar een aanvulling of toelichting op te laten geven, kan vrij kort na het plaatsvinden van de ongeplande gedwongen afzondering al gesproken worden over manieren om afzondering in de toekomst te voorkomen. Een ervaringsdeskundige bevestigt het belang van het betrekken van jongeren bij de registratie: wanneer jongeren pas betrokken worden als de registratie al ingevuld is, hebben jongeren het gevoel dat het geen zin heeft om nog iets te zeggen over hoe zij de afzondering ervaren hebben.

2.3 Conclusie

Samenvattend wordt op basis van de uitkomsten van de meting van gedwongen afzonderen, de gesprekken met ambassadeurs over de ervaringen in de praktijk en een verkenning van de definities die binnen andere wettelijke kaders worden gehanteerd, geconcludeerd dat de huidige, brede definitie van gedwongen afzonderen bijdraagt aan de bewustwording van patronen en het leren doorbreken daarvan. Om dit (leer)proces zoveel mogelijk te faciliteren worden voorstellen gedaan om de registratie aan te passen. Het betreft de volgende aanpassingen:

- De registratie van de aanleiding en het doel van de gedwongen afzondering in etappe 3 terugbrengen naar één antwoordoptie;
- Alternatieven uit de registratie van gedwongen afzonderen halen. Daarbij kan een opmerkingenveld gehandhaafd worden, zodat pedagogisch medewerkers de ruimte hebben om een eventuele toelichting te geven op de registratie;
- Alle overige onderdelen van de registratie behouden, met daarbij als voorstel de registratie van alle onderdelen verplicht te stellen.

3. Menukaart alternatieven

3.1 Een inventarisatie van alternatieven voor gedwongen afzonderen

Het gebruik van een verscheidenheid aan hulpmiddelen, zoals alternatieven, is een veelbelovende strategie om gedwongen afzonderen en andere vormen van vrijheidsbeperking te verminderen (NASMHPD, 2008). In de JeugdzorgPlus-instellingen worden diverse alternatieven ingezet om gedwongen afzonderen te voorkomen. Binnen het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” is geïnterviewd welke interventies JeugdzorgPlus-instellingen ontwikkelen en inzetten als alternatief voor de inzet van een gedwongen afzondering. De opbrengst van deze inventarisatie is onderverdeeld in verschillende categorieën (zie Tabel 5), namelijk:

- Methoden (geprotocolleerde werkwijzen of professionele grondhouding waarin medewerkers getraind kunnen worden om gedwongen afzonderen te voorkomen, zoals Geweldloos Verzet en Safe Path);
- Activiteiten in het kader van spanningsreductie (aanbieden van activiteiten (samen met een pedagogisch medewerker) die het gevoel van spanning bij jongeren kunnen verlagen, zoals sporten en naar buiten gaan met een pedagogisch medewerker);
- Inzet van (extra) personeel met als doel gedwongen afzonderen te voorkomen (bijvoorbeeld een waakdienst en de-escalatie ondersteuners);
- Inzet van fysieke ruimtes (speciaal ingerichte ruimtes waar jongeren vrijwillig heen kunnen gaan om gedwongen afzonderen te voorkomen, zoals een chill room, time-out room of comfort room);
- Overige alternatieven die niet binnen een andere categorie geplaatst kunnen worden en als doel hebben gedwongen afzonderen te voorkomen (bijvoorbeeld emotie regulatie training voor jongeren en betrekken van ouders/verzorgers).

Tabel 5

Alternatieven die in de praktijk ingezet worden om gedwongen afzonderen te voorkomen

Categorie	Alternatief	Beschrijving van het alternatief
Methoden	Geweldloos Verzet/Non-Violent Resistance (NVR)	NVR biedt handvatten om de regie te (her)pakken en vast te houden bij kinderen en jongeren die regelovertredend gedrag vertonen, zonder daarbij fysieke krachten te gebruiken.
	Safe Path	Safe Path is gebaseerd op schematherapeutische principes met de focus op de basisbehoeften van jongeren. Medewerkers reageren op de onderliggende basisbehoefte (bijvoorbeeld verbinding) in plaats van op het gedrag (bijvoorbeeld automutilatie) van de jongere.
	De-escalierend werken	Voorbeelden van de-escalierend werken: op ooghoogte met de jongere praten, zachter praten, etc.
Activiteiten in het kader van spanningsreductie	Sporten	Als jongeren hun gevoelens niet goed kunnen uiten is er een mogelijkheid om samen met een pedagogisch medewerker te sporten, zodat jongeren zich kunnen ontladen. Dit kan of één op één of met een groep.
	Naar buiten gaan met een medewerker	Er wordt gevraagd of de jongere naar buiten wil met een pedagogisch medewerker om een rondje te lopen. Deze één op één momenten worden benut om motivatie aan te boren, overeenstemming te vinden over behandeldoelen of om samenwerking te versterken.
	Koken	Koken/bereiden van een maaltijd met een pedagogisch medewerker.
	Muziek luisteren of maken	Wanneer de spanning bij jongeren oploopt, kunnen zij muziek luisteren of maken in de muziekruimte.

	Dierenweide	Wanneer spanning oploopt bestaat de mogelijkheid dat de jongeren naar de dierenweide kunnen om konijnen te aaien en knuffelen.
Inzet van (extra) personeel	Waakdienst	Een pedagogisch medewerker kan middels een waakdienst jongeren ondersteunen en nabijheid bieden bij moeilijke momenten gedurende de nacht (bijvoorbeeld herbelevingen, paniek aanvallen, nachtmerries).
	De-escalatie ondersteuners	Zeer ervaren pedagogisch medewerkers die niet aan een behandelgroep verbonden zijn, maar 'extra' ingeroosterd zijn en kunnen helpen in spanningsvolle of escalerende situaties. Deze medewerkers zijn geen onderdeel van de groepsdynamiek en dus vrij(er) in anders kunnen denken en handelen. Dit alternatief wordt onder verschillende bewoordingen ingezet, waaronder de-escalatieondersteuners en terreindienst.
	Wisselen in medewerker die het woord heeft	Niet steeds dezelfde pedagogisch medewerker het woord laten doen bij de jongere om te voorkomen dat de medewerker als rode lap voor de jongere gaat dienen.
Inzet van fysieke ruimtes	Rustuur niet in eigen kamer	Voor jongeren die dit graag willen, geldt dat zij het rustuur op kamer mogen doorbrengen. Voor jongeren die dit niet willen, geldt dat gekeken wordt naar alternatieven (bijvoorbeeld spelletje doen, knutselen, een boek lezen). Indien gewenst kan dit in de bezoekersruimte of woonkamer plaatsvinden.
	Stoel op de gang of op de trap zitten	Vroegtijdig interveniëren door bij aanvang van spanning bij de jongere hem/haar te vragen plaats te laten nemen op de gang, zodat de jongere voortijdig tot rust kan komen en vervolgens een gesprek met de medewerker kan voeren.
	Time-out op eigen kamer	Een jongere kan er voor kiezen zich op eigen kamer terug te trekken om de emoties te laten zakken en op een later moment een gesprek aan te gaan met een medewerker.
	Chill room	Een open ruimte waar jongeren heen kunnen om tot rust te komen.
	Time-out room	Jongere vrijwillig plaats laten nemen in een time-out room met de deur open.
	Comfort room	In de comfort room wordt de emotie van de jongere met de jongere gereguleerd met behulp van activerende en kalmerende oefeningen (onderdeel van psychomotorische therapie).
	Slapen op eigen, lege kamer	Wanneer een jongere suïcidale gedachten heeft of gedachten om te automutileren, kan ervoor gekozen worden om op eigen kamer te slapen, zonder spullen. Op deze manier worden prikkels gereduceerd en mogelijkheden beperkt, zodat een overnachting in de afzonderingsruimte onder cameratoezicht voorkomen kan worden.
Overige alternatieven	Emotie regulatie training voor jongeren	Voorbeelden van therapieën voor jongeren om hen te leren hun emoties te reguleren: psychomotorische therapie, drama therapie, muziektherapie, systeemtherapie, paarden coaching, etc.
	Betrekken van ouders/verzorgers	Ouders/verzorgers bij de behandeling van de jongere betrekken waar nodig (bijvoorbeeld door ouders/verzorgers met de jongere te laten bellen, ouders/verzorgers langs te laten komen op de groep).
	Signaleringsplan	Het signaleringsplan wordt bij de start van de opname samen met de jongere opgesteld. Daarin wordt gewerkt met drie kleuren om te beschrijven hoe de jongere zich voelt: groen, oranje en rood (groen is goed, rood is niet goed). Per kleur staat beschreven welk gedrag de jongere laat zien, wat de jongere zelf

		kan doen om (weer) in groen te komen en wat medewerkers kunnen doen om de jongere daar bij te helpen.
	(Herstel)gesprek	Er wordt gevraagd of de jongere in gesprek kan gaan met een medewerker (bijvoorbeeld duidelijkheid creëren, spanning afbouwen).
	Schakeltijd bieden	De jongere uit de situatie halen door hem/haar enkele minuten met rust te laten.
	Waarschuwing	Een individu of een groep jongeren een waarschuwing geven.
	Mystery grabbelton	Een grabbelton met daarin kleine 'sancties' die samen met de jongeren zijn bedacht. Deze sancties zijn bedoeld als alternatief op kamer plaatsingen voor kleine gedragsmatige overtredingen.
	Opdracht maken	Jongere een opdracht geven, zoals het maken van een presentatie of schrijfopdracht.
	Kleinere groepen	Door met kleinere behandelgroepen te werken, met behoud van hetzelfde aantal medewerkers, is het mogelijk meer aandacht en nabijheid te bieden aan de jongeren, wat kan zorgen voor minder spanning bij jongeren.
	Werken met een integraal dagprogramma	Jongeren een doorlopend dagprogramma aanbieden met gezamenlijke pauzes.

De alternatieven die in JeugdzorgPlus-instellingen ingezet worden om gedwongen afzonderen te voorkomen zijn veelal breed inzetbaar: ze zijn bedacht of ontwikkeld om in verschillende situaties ingezet te kunnen worden. Hoewel sommige alternatieven (bijvoorbeeld het opvolgen van het signaleringsplan van de jongere, een time-out nemen op de eigen kamer) wel specifiek gericht zijn op het voorkomen van ongeplande gedwongen afzonderingen van individuele jongeren, worden de meeste alternatieven (bijvoorbeeld sporten, werken met een integraal dagprogramma) ingezet ter voorkoming van geplande of ongeplande gedwongen afzondering van zowel individuele als meerdere jongeren.

Veel van de alternatieven die in JeugdzorgPlus-instellingen worden aangeboden, worden al meerdere jaren ingezet (bijvoorbeeld (herstel)gesprek, schakeltijd bieden). Welke alternatieven ingezet worden, verschilt echter per instelling. Waar de ene instelling bijvoorbeeld al meerdere jaren met de-escalatie ondersteuners werkt, zijn er ook instellingen die daar nog niet bekend mee zijn en dat graag zouden willen opstarten. Binnen het lerend netwerk van ambassadeurs worden alternatieven die instellingen inzetten uitgewisseld. Binnen de instellingen heeft dit geleid tot een impuls voor het inzetten en ontwikkelen van (nieuwe) alternatieven ter voorkoming van gedwongen afzonderen. Veel JeugdzorgPlus-instellingen zijn gedurende het afgelopen jaar gestart met het inventariseren en inzetten van alternatieven, waarbij zowel medewerkers als jongeren werden aangemoedigd hun creativiteit aan te boren om alternatieven aan te dragen en in te zetten. Voorbeelden hiervan zijn: het schrappen van een rustmoment gedurende de dag, de jongere tijdens het rustuur de mogelijkheid bieden een activiteit te ondernemen in plaats van naar kamer te sturen en de jongere gedurende de nacht een telefoon geven zodat de jongere bij herbelevingen contact op kan nemen met ouders/verzorgers. Deze voorbeelden laten zien dat aandacht voor de inzet van alternatieven en het actief meenemen van medewerkers en jongeren daarin, kan leiden tot een beweging naar minder geplande gedwongen afzonderingen en het aanbieden van maatwerk om ongeplande gedwongen afzonderingen te voorkomen. Alternatieven die op deze manier, met en door medewerkers en jongeren, ontwikkeld worden, kunnen zeer effectief zijn in het verminderen van gedwongen afzonderen, vragen om relatief weinig financiële middelen en zijn relatief gemakkelijk in te voeren. Dit betroffen voornamelijk alternatieven uit de categorieën activiteiten en overige alternatieven (zie Tabel 5). Alternatieven in de vorm van methoden en personeel kwamen minder vaak voor in de inventarisatie, ondanks dat ambassadeurs noemen dat de inzet van meer personeel een belangrijke oplossing is om gedwongen afzonderen te verminderen (meer personeel maakt het beter mogelijk om

nabijheid te bieden bij bijvoorbeeld zelfbeschadiging en agressie). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de inzet van dergelijke alternatieven een langdurige investering van de instellingen vraagt, zowel financieel als in beschikbare tijd van de pedagogisch medewerkers.

3.2 Conclusie

Alternatieven die worden ingezet om gedwongen afzonderen te verminderen bevinden zich op een continuüm. Op het ene uiterste van het continuüm bevindt zich een verzameling van ad hoc initiatieven en mogelijkheden om het gedrag van een jongere te de-escaleren. Op het andere uiterste van het continuüm bevinden zich geprotocolleerde methoden waarin pedagogisch medewerkers intensief worden getraind om jongeren zo te begeleiden dat gedwongen afzonderen nauwelijks nodig is. Naast het inzetten van alternatieven geven instellingen aan dat er meer nodig is om gedwongen afzonderen te verminderen. Ambassadeurs onderstrepen het belang van een breed gedragen visie op het verminderen en voorkomen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen, met aandacht voor training en opleiding van pedagogisch medewerkers, samenwerking tussen disciplines (bijvoorbeeld zorg en onderwijs), selectie van personeel (bijvoorbeeld screenen op mate van creativiteit en doorzettingsvermogen), betrekken van jongeren (bijvoorbeeld middels jongerenraden en door jongeren bij de registratie zelf in te laten vullen waarom zij afgezonderd zijn) en het doorvoeren van aanpassingen in het gebouw van de instelling (bijvoorbeeld het weghalen van tralies voor ramen). Wil de inzet van alternatieven haar belofte als effectieve strategie ten behoeve van het verminderen van gedwongen afzonderen waarmaken, dan is het belangrijk dat systematisch wordt onderzocht wat werkzame bestanddelen zijn in de inzet van alternatieven.

4. Personeel niet in loondienst (PNIL)

4.1 Groepsgesprekken: de visie van professionals en jongeren

In de jeugdhulp, waar de JeugdzorgPlus onderdeel van uitmaakt, is al langer een tekort aan personeel, met name aan ervaren en breed opgeleide jeugdprofessionals (Verwey-Jonker Instituut, 2018). Jeugdzorginstellingen hebben te maken met een hoog ziekteverzuim, een hoog personeelsverloop en een hoge inzet van personeel niet in loondienst (PNIL; vanaf hier omschreven als invalkrachten) (Ernst & Young Accountants LLP, 2019). Verondersteld wordt dat het gebrek aan stabiliteit van de teams door een hoog personeelsverloop of hoog ziekteverzuim in JeugdzorgPlus-instellingen een belemmering kan vormen in het terugdringen van vrijheidsbepalende maatregelen (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2019a). In etappe 1 van “Ik laat je niet alleen” gaven professionals aan dat het personeelstekort een negatieve invloed heeft op het leefklimaat van de behandelgroep en dat het de werkdruk voor pedagogisch medewerkers verhoogt. Dit kan een negatief effect hebben op het gedwongen afzonderen van jongeren (De Heide e.a., 2019). Om het personeelstekort op te vangen worden in de praktijk regelmatig invalkrachten ingezet. Mogelijk heeft het personeelstekort en de inzet van invalkrachten een effect op de toepassing van vrijheidsbepalende maatregelen langs twee lijnen:

1. Meer vrijheidsbepalende maatregelen vinden plaats als vorm van risicobeheersing wanneer onvoldoende jeugdprofessionals op de behandelgroep aanwezig zijn;
2. Meer vrijheidsbepalende maatregelen vinden plaats omdat er meer invalkrachten worden ingezet. Invalkrachten kennen de jongeren op de behandelgroep minder goed en hebben minder scholing en ervaring, waardoor er gemakkelijker spanningen kunnen ontstaan, die op hun beurt kunnen leiden tot de inzet van een vrijheidsbepalende interventie.

Naar aanleiding van de vorige rapportage (De Heide e.a., 2019) werd door JeugdzorgPlus-instellingen gevraagd naar de aard van de relatie tussen de inzet van invalkrachten en de toepassing van gedwongen afzondering. Op basis van de data over de aard en omvang van gedwongen afzonderen die binnen “Ik laat je niet alleen” zijn verzameld was het niet mogelijk om de relatie tussen de inzet van invalkrachten en de toepassing van gedwongen afzondering kwantitatief te onderzoeken. Wel is met behulp van drie groepsgesprekken onderzocht hoe jongeren en pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) de inzet ervoeren van invalkrachten in relatie tot de toepassing van gedwongen afzondering. Op basis van de eerste rapportage (De Heide e.a., 2019) en ander onderzoek (bijvoorbeeld: De Valk e.a., 2016; Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2019a) keerden drie thema's terug met betrekking tot de toepassing van gedwongen afzondering en de inzet van tijdelijke krachten. In deze drie groepsgesprekken zijn deze drie thema's uitgediept. Het gaat om bejegening, leefklimaat en deskundigheid en bekwaamheid. In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de uitkomsten van de groepsgesprekken.

4.2 Bejegening

Jongeren vinden het belangrijk dat er gedurende het verblijf in de JeugdzorgPlus nabijheid, individuele aandacht en maatwerk geboden wordt (De Heide e.a., 2019). Als het gaat om het bieden van nabijheid en individuele aandacht, bestaan er volgens pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) en jongeren verschillen tussen pedagogisch medewerkers in vaste dienst, vaste invalkrachten en flexibele invalkrachten. Een voordeel van de inzet van pedagogisch medewerkers in vaste dienst of vaste invalkrachten ten opzichte van flexibele invalkrachten, is dat pedagogisch medewerkers in vaste dienst en vaste invalkrachten de jongeren op de groep goed kennen en daardoor over het algemeen gemakkelijker contact kunnen maken met de jongeren en nabijheid kunnen bieden dan flexibele invalkrachten die af en toe aanwezig zijn op de groep. Het gemak waarmee een flexibele invalkracht nabijheid kan bieden aan jongeren verschilt per persoon, situatie en groep; er zijn ook flexibele invalkrachten die het wel lukt om jongeren nabijheid en individuele aandacht te bieden. Dit heeft te maken met persoonlijke eigenschappen, maar ook met bijvoorbeeld beschikbare tijd. Als een flexibele invalkracht bijvoorbeeld boventallig op een groep staat, kan diegene gemakkelijker tijd

vrijmaken voor één op één contact met een jongere. Een pedagogisch medewerker in vaste dienst heeft daardoor meer tijd vrij voor de andere jongeren op de groep. Op deze manier kunnen flexibele invalkrachten pedagogisch medewerkers in vaste dienst ondersteunen bij het bieden van nabijheid en individuele aandacht aan jongeren op de groep.

4.2.1 Aanbevelingen voor het bieden van nabijheid en individuele aandacht

Er zijn een aantal dingen die pedagogisch medewerkers in vaste dienst, maar ook de invalkrachten zelf, kunnen doen om ervoor te zorgen dat de invalkracht nabijheid en individuele aandacht kan bieden aan de jongeren. Ten eerste is het van belang dat er sprake is van goede communicatie tussen pedagogisch medewerkers in vaste dienst en invalkrachten: invalkrachten moeten door pedagogisch medewerkers in vaste dienst geïnformeerd worden over wat wel en niet helpend is in contact met de jongeren op de groep. Het opstellen van bejegeningadviezen per jongere en het ophangen of uitschrijven van de dagstructuur en geldende afspraken kan daarbij helpen. De invalkracht kan deze informatie voor aanvang van de dienst doornemen en komt hierdoor beter beslagen ten ijs. Daarnaast kunnen invalkrachten ook zelf initiatief nemen om jongeren nabijheid te bieden, bijvoorbeeld door als invalkracht bij jongeren te benoemen open te staan voor een gesprek en uit te spreken wat de jongeren van jou als invalkracht kunnen verwachten. Ook moeten invalkrachten de ruimte krijgen om hun eigen kwaliteiten in te zetten; invalkrachten moeten durven zeggen bij welke (groep) jongeren hun kwaliteiten het beste tot hun recht komen. Ten slotte onderstrepen pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) en jongeren het belang van het werken met een vaste groep invalkrachten, zodat zowel pedagogisch medewerkers als jongeren bekend zijn met de invalkracht. Dit vergemakkelijkt de samenwerking tussen pedagogisch medewerkers in vaste dienst en invalkrachten, en zorgt ervoor dat jongeren en invalkrachten elkaar kunnen leren kennen. Om de samenwerking tussen pedagogisch medewerkers in vaste dienst en vaste invalkrachten te verbeteren, zou het volgens vaste invalkrachten helpen om vaker gezamenlijke teambuilding in te zetten. Op deze manier kunnen pedagogisch medewerkers in vaste dienst en vaste invalkrachten elkaars kwaliteiten en valkuilen leren kennen, wat van meerwaarde kan zijn om gedwongen afzonderen op de behandelgroep te voorkomen.

Meer in het algemeen zijn er enkele zaken die voor zowel pedagogisch medewerkers in vaste dienst als invalkrachten van belang zijn om nabijheid en individuele aandacht te kunnen bieden. Zowel pedagogisch medewerkers in vaste dienst als invalkrachten onderstrepen het belang van het hebben van aandacht voor de individuele jongere en zijn of haar mogelijkheden; de focus moet volgens hen liggen op het contact tussen de medewerker en de jongere, in plaats van op de afspraken en regels die er gelden, waarbij aandacht is voor de wensen van de individuele jongere. Volgens pedagogisch medewerkers in vaste dienst is het daarbij van belang dat pedagogisch medewerkers tijd en ruimte krijgen om te kijken naar wat de jongere nodig heeft, zodat gedwongen afzondering voorkomen kan worden. Manieren om dit te verbeteren, zijn volgens hen het werken met kleinere groepen jongeren en het weghalen van de afzonderingsruimten. Op deze manier kunnen pedagogisch medewerkers gestimuleerd worden om creatief en flexibel te worden in de begeleiding van jongeren.

4.3 Leefklimaat

Een voordeel van het inzetten van een invalkracht is dat deze de jongeren en medewerkers op de behandelgroep nog niet kent, waardoor een invalkracht met een open blik naar de behandelgroep kan kijken en iets kan toevoegen aan wat wel of niet handig is om op die specifieke behandelgroep te doen. Daarnaast hebben invalkrachten door hun eerdere werkzaamheden op andere behandelgroepen vaak al veel ervaring opgedaan en kunnen zij deze ervaring delen met en inzetten op de behandelgroep waar zij op dat moment werkzaam zijn. Het werken met invalkrachten kent echter ook nadelen, die juist een negatieve invloed kunnen hebben op het leefklimaat van de behandelgroep. Zo noemen jongeren dat invalkrachten veelal niet goed op de hoogte zijn van de algemene regels die op de behandelgroep gelden, waardoor de invalkracht bij de pedagogisch medewerker in vaste dienst of jongeren moet vragen wat de regels zijn. Als jongeren moeten wachten op een antwoord op hun vraag, omdat de invalkracht bij de pedagogisch medewerker in vaste dienst na moet vragen of iets mag, kan

dit bij jongeren tot irritaties leiden. Pedagogisch medewerkers in vaste dienst en jongeren onderstrepen dat dit ook geldt voor de individuele afspraken die met jongeren zijn gemaakt. Een invalkracht kent de problematiek en de individuele afspraken van de jongeren nog niet, waardoor het voor een invalkracht lastig is om daar rekening mee te houden. Als invalkrachten zich niet houden aan een individuele afspraak van de jongere, kan de jongere het gevoel krijgen dat de invalkracht hem of haar niet vertrouwt.

4.3.1 Aanbevelingen voor het bieden van een veilig leefklimaat

Op de dagen dat er een invalkracht aanwezig is, zijn er diverse manieren om ervoor te zorgen dat de invalkracht een veilig leefklimaat kan bieden. Vanuit de organisatie kan allereerst de invalkracht een meeloopdag op de behandelgroep aangeboden worden. Door een invalkracht een dag boventallig in te roosteren, is het voor zowel de invalkracht als de jongeren en andere pedagogisch medewerkers op de behandelgroep mogelijk om aan elkaar te wennen en elkaar een beetje te leren kennen. Daarnaast kunnen pedagogisch medewerkers in vaste dienst een belangrijke rol spelen in het ervoor zorgen dat de jongeren zich veilig voelen op de dagen dat er een invalkracht op de behandelgroep staat. Pedagogisch medewerkers in vaste dienst kunnen de invalkracht het gevoel geven dat hij of zij welkom is en meerwaarde kan bieden, bijvoorbeeld door de invalkracht voor te stellen aan de andere pedagogisch medewerkers en jongeren, hem of haar op de hoogte te brengen van de regels op de behandelgroep, het maken van een taakverdeling en het geven van een duidelijke taak, het uitspreken van verwachtingen naar elkaar en gezamenlijk reflecteren op de dienst. Ook jongeren zouden (een deel van) deze rol op zich kunnen nemen, bijvoorbeeld door de jongere bij aanvang van de dienst van de invalkracht te laten vertellen welke regels en afspraken er zijn op de behandelgroep. Ten slotte wordt door de invalkrachten zelf genoemd dat invalkrachten gedurende hun dienst hun eigen grenzen moeten durven en kunnen aangeven aan zowel de jongeren als de pedagogisch medewerkers op de behandelgroep.

Wat volgens pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) en jongeren met name van belang is bij het bieden van een veilig leefklimaat en het werken met invalkrachten, is het werken met vaste invalkrachten. Door te werken met vaste invalkrachten, wordt het voor jongeren mogelijk een band op te bouwen met deze personen en ervaren de jongeren een grotere mate van veiligheid dan wanneer er een flexibele invalkracht werkzaam is op de behandelgroep. Jongeren geven aan dat vaste invalkrachten namelijk vaak wel de regels van de behandelgroep kennen. Pedagogisch medewerkers in vaste dienst en vaste invalkrachten onderstrepen daarnaast dat doordat vaste invalkrachten vaker aanwezig zijn op de behandelgroep, zij meer kennis hebben over de behandelgroep en de methodieken die op de behandelgroep ingezet worden, waardoor een vaste invalkracht gemakkelijker veiligheid kan bieden dan een invalkracht die af en toe aanwezig is.

4.4 Deskundigheid en bekwaamheid

Jongeren merken op dat professionals in JeugdzorgPlus-instellingen niet altijd inzicht hebben in de psychische problematiek waar zij mee kampen en hoe zij daarmee om kunnen gaan en dat het goed zou zijn dat professionals hiervoor meer handvatten krijgen (De Heide e.a., 2019). Het inzetten van invalkrachten betekent volgens henzelf en jongeren niet per se dat er tekortgekomen wordt in het omgaan met de psychische problemen die jongeren ervaren. Volgens jongeren kan de aanwezigheid van een invalkracht een positieve uitwerking hebben op het gedrag van de jongere. Zo kijkt een invalkracht volgens jongeren naar wat er op dat moment gebeurt in plaats van naar je geschiedenis, waardoor je niet wordt afgerekend op wat je eerder hebt gedaan. Ook heeft een invalkracht volgens jongeren meer tijd vrij om op de behandelgroep aanwezig te zijn en gaat een invalkracht vaker het gesprek aan met jongeren, terwijl een pedagogisch medewerker in vaste dienst je wellicht naar kamer zou sturen. Pedagogisch medewerkers die niet in vaste dienst zijn noemen voorts dat invalkrachten veelal meer open staan voor de feedback van jongeren en doordat zij nieuw zijn in een team soms makkelijker zien wat wel of niet werkt in het contact met een jongere. Deze informatie kunnen invalkrachten vervolgens delen met pedagogisch medewerkers in vaste dienst. Daarnaast krijgen

invalkrachten bij sommige instellingen ook trainingen, bijvoorbeeld in de-escalerend werken, waardoor ook invalkrachten beschikken over deskundigheid die nodig is om om te kunnen gaan met de problematiek van jongeren in JeugdzorgPlus-instellingen. Ten slotte zijn er ook vaste invalkrachten met veel ervaring met het werk in JeugdzorgPlus-instellingen die ingehuurd worden om onervaren pedagogisch medewerkers te coachen in het werken in JeugdzorgPlus-instellingen.

Daarentegen zijn er volgens pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) ook nadelen met betrekking tot het waarborgen van deskundigheid van invalkrachten. Een invalkracht die niet regelmatig een dienst werkt op dezelfde behandelgroep zal bijvoorbeeld niet de tijd nemen om de jongeren te leren kennen en meer te weten te komen over de achterliggende problematiek van de jongeren. Een invalkracht weet dan ook niet altijd waar bepaald gedrag van een jongere vandaan komt. Een invalkracht zal dan, volgens pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten), handelen vanuit wat hij of zij denkt en voelt in plaats van wat hij of zij weet over een jongere door de kennis die hij of zij daarover heeft opgedaan uit het behandelplan van de jongere. Daarnaast benoemt een pedagogisch medewerker die niet in vaste dienst is, dat invalkrachten, in tegenstelling tot pedagogisch medewerkers in vaste dienst, geen vast team hebben waarin zij een gedwongen afzondering van een jongere kunnen bespreken om daar van te kunnen leren. Ten slotte geven pedagogisch medewerkers die niet in vaste dienst zijn de tip aan hun collegae om hun mening te durven geven aan pedagogisch medewerkers in vaste dienst en vertrouwen te hebben in hun eigen kwaliteiten. Sommige invalkrachten hebben bijvoorbeeld net hun studie afgerond en de lesstof nog vers in het geheugen. Dit is waardevolle kennis die invalkrachten mee kunnen brengen naar de praktijk.

4.4.1 Aanbevelingen voor het bieden van deskundigheid en bekwaamheid

Om voldoende deskundigheid te waarborgen op de dagen dat er een invalkracht aanwezig is op de behandelgroep, kunnen zowel de organisatie als de pedagogisch medewerkers zelf een bijdrage leveren. Volgens pedagogisch medewerkers die niet in vaste dienst zijn, is het voor organisaties van belang dat zij kritisch kijken naar de achtergrond en ervaring van invalkrachten; nog te vaak worden studenten of personen met weinig ervaring met de JeugdzorgPlus ingezet. Daarnaast kunnen organisaties bijvoorbeeld intervisie organiseren met pedagogisch medewerkers in vaste dienst en (vaste) invalkrachten. Ook onderstrepen pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) het belang van het nabespreken van incidenten met de jongeren, zodat zowel pedagogisch medewerkers als jongeren kunnen leren van het incident en het in het vervolg anders kunnen doen. Ten slotte zouden de pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) binnen hetzelfde team het met elkaar eens moeten zijn over wat zij kunnen en willen doen om ervoor te zorgen dat een jongere niet afgezonderd wordt.

4.5 Conclusie

Samenvattend blijkt uit de groepsgesprekken dat pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) en jongeren meerwaarde zien in de inzet van invalkrachten op behandelgroepen. Zo neemt een invalkracht eerdere werkervaring vanuit verschillende instellingen of een zojuist afgeronde opleiding mee, waardoor diegene een andere blik op bepaalde situaties kan werpen en daarmee pedagogisch medewerkers in vaste dienst kan inspireren zijn of haar werkzaamheden anders uit te voeren om afzondering te voorkomen. Een ander, door jongeren, veelgenoemd voordeel van de inzet van invalkrachten is de open blik die invalkrachten hebben; invalkrachten hebben meer tijd vrij om op de behandelgroep aanwezig te zijn, staan open voor een gesprek met jongeren en beoordelen jongeren niet op hun voorgeschiedenis. Volgens jongeren kan dit helpend zijn om een gedwongen afzondering te voorkomen. Desondanks brengt de inzet van invalkrachten ook nadelen met zich mee met betrekking tot het zorgen voor de juiste bejegening van jongeren (invalkrachten kennen de jongeren bijvoorbeeld nog niet, waardoor het lastiger is contact te leggen), het bieden van een veilig leefklimaat (invalkrachten zijn bijvoorbeeld nog niet goed op de hoogte van individuele afspraken, waardoor de jongere geïrriteerd kan raken) en het waarborgen van deskundigheid (invalkrachten kennen bijvoorbeeld de achterliggende problematiek van de individuele jongeren niet, waardoor

gehandeld wordt op gevoel in plaats van kennis, wat bij sommige jongeren juist voor verergering van de problemen zorgt). Deze nadelen kunnen volgens pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) en jongeren ondervangen worden door te werken met een vaste groep invalkrachten die regelmatig op de behandelgroep aanwezig zijn en zo een band op kunnen bouwen met zowel de jongeren als de andere pedagogisch medewerkers op de behandelgroep. De ervaring van pedagogisch medewerkers in vaste dienst, van vaste invalkrachten zelf en van jongeren leert dat wanneer behandelgroepen werken met vaste invalkrachten, de jongeren geen verschil zien tussen een pedagogisch medewerker in vaste dienst en een vaste invalkracht. Uiteindelijk gaat het volgens pedagogisch medewerkers (zowel in vaste dienst als invalkrachten) en jongeren namelijk niet om het type aanstelling van de pedagogisch medewerker, zolang de pedagogisch medewerker maar een regelmatig terugkerend, bekend gezicht is voor de jongeren en diegene de tijd heeft en neemt om oprecht te luisteren naar wat de jongeren te vertellen hebben.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

1. Conclusie

Het doel van etappe 2 van “Ik laat je niet alleen” was het implementeren van de randvoorwaarden voor een duurzame vermindering van gedwongen afzonderen. Het ging om vier randvoorwaarden: het herijken van de definitie van gedwongen afzonderen, een monitor op basis waarvan gedwongen afzonderen samen en uniform kon worden gemeten, een overzicht van de alternatieven voor gedwongen afzonderen en een lerend netwerk als basis voor het met elkaar leren in en met de praktijk.

De definitie van gedwongen afzonderen, die in etappe 1 met het veld was ontwikkeld, blijft gehandhaafd. De definitie leverde in etappe 1 nog veel discussie op. In etappe 2 kiezen de JeugdzorgPlus-instellingen gezamenlijk voor een bredere definitie dan bijvoorbeeld in de ggz en de justitiële jeugdinrichtingen wordt gehanteerd, omdat de definitie inzicht geeft in patronen van gedwongen afzonderen die leiden tot bewustwording van praktijken die soms weliswaar onvermijdelijk zijn, maar nooit vanzelfsprekend mogen zijn. Door de breedte biedt deze definitie volgens de instellingen de meeste ruimte om elkaar kritische vragen te blijven stellen en daar vervolgens van te leren.

In etappe 2 is een monitor ingericht die door alle JeugdzorgPlus-instellingen wordt gebruikt. De data die wordt gegenereerd levert handvatten op voor aanpassingen in de praktijk. In etappe 2 is gebleken dat niet alle onderdelen van de registratie goed zijn ingevuld: vaak ontbrak informatie over bijvoorbeeld de aanleiding of het doel van de afzondering. Ook is binnen het lerend netwerk aangegeven dat er mogelijk sprake is van onderregistratie. Hiervoor zijn verschillende redenen aangevoerd. De registratie wordt vaak ervaren als een doel op zich en een extra last. Dat is zeker het geval wanneer medewerkers het idee hebben dat ze worden ‘afgerekend’ op cijfers die ze zelf aanleveren. Het meten van gedwongen afzonderen staat dan niet in het teken van leren en verbeteren, maar kan worden ervaren als een basis voor een (negatieve) beoordeling. Een andere reden is dat het invullen van de registratie vraagt om tijd, die er niet altijd is c.q. niet genomen wordt. Een derde reden is dat de registratie en de terugkoppeling ervan zelf nog verbeterd kan worden. Als laatste is het belangrijk dat het systeem waarin wordt geregistreerd makkelijk toegankelijk is en de medewerker ondersteunt in het proces. In de aanbevelingen wordt hierop teruggekomen.

Op basis van het overzicht van de alternatieven kan worden geconcludeerd dat in vrijwel alle instellingen activiteiten worden ondernomen om gedwongen afzonderen te voorkomen of om op andere wijze met ingewikkeld gedrag om te gaan. Van de alternatieven die worden ingezet om gedwongen afzonderen te voorkomen, heeft het merendeel een ad hoc karakter en vereist de inzet ervan weinig tijd en financiële middelen. Er is op dit moment nog te beperkt informatie over en onderzoek naar de verschillende alternatieven om een inzichtelijke en handzame menukaart van deze alternatieven op te kunnen stellen.

Het lerend netwerk van ambassadeurs heeft zich in etappe 2 ontwikkeld tot een stevige constante in het project. Instellingen leerden van de periodieke terugkoppeling van cijfers uit de eigen instelling, maar zochten elkaar ook steeds vaker op om uit te wisselen en van elkaar te leren. In etappe 2 werd het commitment van de instellingen en bestuurders aan gezamenlijk leren, onderzoeken en veranderen versterkt met als doel om gedwongen afzonderen terug te dringen. Tegelijkertijd werd duidelijk dat het leren en verbeteren als basis voor duurzame vermindering in de praktijk van alledag nog geen vanzelfsprekendheid is. Ook werd gevoeld dat de sturing hierop begrensd is. Er werd vaak gewezen op de financiële beperkingen om te investeren in faciliteiten (extra personeel in de nacht), in opleiding en training van medewerkers, op het personeelstekort en op de publieke opinie die een

negatief beeld schetst van de praktijk binnen JeugdzorgPlus-instellingen. Ook werd gewezen op de afwezigheid van invloed die men heeft op de instroom van jongeren en op de heftigheid en diversiteit in problematiek waarmee men te maken heeft.

Op basis van de bevindingen uit etappe 2 kan worden geconcludeerd dat JeugdzorgPlus-instellingen vanuit de ambitie om gedwongen afzonderen te verminderen erin zijn geslaagd een aantal randvoorwaarden die hieraan bijdragen gezamenlijk te implementeren. Daarmee is een fundament gelegd voor het duurzaam verminderen van gedwongen afzonderen. Om de praktijk van gedwongen afzonderen duurzaam te veranderen is in de volgende etappes naast leiderschap op deze ambitie ook een gezamenlijke strategie nodig die zich richt op het beïnvloeden van de elementen die bijdragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen en die bijdraagt aan het blijven leren en verbeteren in de jeugdhulp. De onderstaande aanbevelingen zijn hierop gericht.

2. Aanbevelingen

2.1 Aanbevelingen ten aanzien van de implementatie van de randvoorwaarden voor het duurzaam verminderen van gedwongen afzonderen

In de aanbevelingen volgen we de *Six Core Strategies to Reduce the Use of Seclusion and Restraint* zoals opgesteld door de *National Association of State Mental Health Program Directors* (NASMHDP, 2008): (1) leiderschap gericht op veranderingen op organisatieniveau, (2) gebruik van data om de praktijk te informeren, (3) het creëren van een behandelsetting waarin beleid, procedures en behandeling gericht zijn op herstel, (4) het gebruik van een verscheidenheid aan hulpmiddelen die gedwongen afzonderen kunnen verminderen, (5) het versterken van de rol van de jongere en het systeem in de behandelsetting, (6) gebruik van evaluatie technieken na elke gedwongen afzondering.

2.1.1. Aanbeveling definitie

Afstemming met de IGJ leert dat zij positief staan tegenover de brede definitie van gedwongen afzonderen, zoals deze door de JeugdzorgPlus-instellingen wordt gehanteerd. Handhaaf de definitie en draag deze uit richting andere domeinen van jeugdhulp.

2.1.2 Aanbevelingen registratie

In de registratie werd gepland en ongepland gedwongen afzonderen apart vastgelegd. Hieronder volgen de aanbevelingen die met betrekking tot deze beide onderdelen naar voren kwamen.

Gepland gedwongen afzonderen

Duidelijk is dat door de JeugdzorgPlus-instellingen nog steeds veel winst kan worden behaald door het verminderen van gepland gedwongen afzonderen. De JeugdzorgPlus-instellingen geven aan dat ze het niet gemakkelijk vinden om aanpassingen in gepland gedwongen afzonderen handen en voeten te geven. Dit vraagt namelijk ook om anders werken door het personeel en soms zelfs om een cultuurverandering. Het hangt niet alleen af van individueel gedrag, maar ook van de structuren waarbinnen gewerkt wordt. Het is aan te bevelen om beleidsaanpassingen op gepland gedwongen afzonderen desondanks door te voeren en het gesprek te voeren over waarom dat nodig is. Instellingen kunnen elkaar hierbij ondersteunen door niet alleen de beleidswijziging te delen, maar ook hoe die is doorgevoerd en hoe eventuele belemmeringen zijn opgelost. Het inbouwen van reflectietijd en een beleid gericht op leren kan het groeiend bewustzijn ten aanzien van de vanzelfsprekende praktijk van gedwongen afzonderen doorbreken. In etappe 3 zal het lerend netwerk deze uitwisseling ondersteunen.

Binnen ZIKOS afdelingen in het bijzonder, vraagt de registratie van geplande gedwongen afzondering de nodige aandacht. Het aantal geplande gedwongen afzonderingen op een ZIKOS afdeling wijkt sterk af van andere afdelingen: de individuele aanpak in het stabiliseren van een jongere op een ZIKOS

afdeling maakt dat gedwongen afzonderen onderdeel is van de werkwijze (De Heide e.a., 2019). Dat betekent dat er veel gepland wordt afgezonderd. In het vorige rapport (De Heide e.a., 2019) is een beschrijving van ZIKOS gegeven. Het is wenselijk, met het oog op de doelstelling om tot een vermindering van gedwongen afzonderen te komen, om de werkwijze en methodiek van ZIKOS te beschrijven, te onderbouwen en ook te onderzoeken.

Ongepland gedwongen afzonderen

Uit de resultaten komt een aantal aanbevelingen naar voren met betrekking tot de ongeplande gedwongen afzonderingen.

Onverminderde aandacht voor de implementatie van de registratie

De implementatie van de registratie is nog gaande. Op basis van de resultaten van etappe 2 van “Ik laat je niet alleen” zijn aanpassingen gedaan in de registratie, die moeten helpen bij de implementatie ervan. Ongeplande gedwongen afzonderingen, naar aanleiding van een incident, worden door alle instellingen vastgelegd in hun eigen registratiesysteem. De instellingen geven echter aan dat er sprake is van een onderrapportage: niet elke ongeplande gedwongen afzondering wordt vastgelegd en als een ongeplande gedwongen afzondering wordt geregistreerd, ontbreekt vaak informatie over bijvoorbeeld de aanleiding of het doel ervan. Tijdens etappe 2 is hard gewerkt door de instellingen aan het inbedden van de registratie in de eigen ICT en werkprocessen. Goede implementatie kost echter tijd en aandacht. Reden om aan te bevelen om hier in etappe 3 onverminderd aandacht aan te besteden. Concrete aanbevelingen ten behoeve van de implementatie zijn:

- Beloon registratie. Dit helpt de boodschap uit te dragen dat meer registraties helpen om van te leren en zorgen voor inzicht.
- Werk met ambassadeurs op groepsniveau. Door medewerkers zelf verantwoordelijkheid te geven middels ambassadeurschap binnen teams in de instelling kunnen medewerkers de resultaten van registreren ervaren.
- Zorg ervoor en laat zien dat registratie efficiënt kan en dat er een hoge mate van gebruiksvriendelijkheid is.
- Spreek medewerkers aan op professionaliteit.
- Creëer reflectieruimte voor medewerkers. Het werk in de JeugdzorgPlus is ad hoc en divers (medewerkers moeten op de hoogte zijn van veel verschillende vormen van hoog specialistische zorg, omdat de doelgroep zeer divers is). Dit maakt reflecteren op het eigen handelen een uitdaging.
- Ondersteun het leren maximaal. Stel registratieonderdelen verplicht en maak daarbij gebruik van de mogelijkheden in de software. Maak ook gebruik maken van visuele hulpmiddelen (factsheets/apps) om directe terugkoppeling mogelijk te maken en het leren te ondersteunen.
- Toon leiderschap. Volgens ambassadeurs staan we pas aan de vooravond van de vermindering van gedwongen afzonderen. Het is in dit onderzoeksproject volgens hen nodig om positief en enthousiast te blijven. Er is een lange adem nodig, waarbij ondersteuning, begeleiding en intervisie van medewerkers op de groep van belang zijn.
- Neem alle functielagen in de instellingen mee in de registratie.
- Het kader voor de registratie moet helder en strak zijn, zodat medewerkers niet kunnen spelen met wat er wel en niet vastgelegd moet worden. Medewerkers moeten begrijpen dat het doel van registratie is om het gesprek over gedwongen afzonderen te voeren en daarvan te leren.

Periodiek terugkoppelen van data voor alle instellingen per locatie of behandelgroep

De instellingen geven zelf aan dat de periodieke terugkoppelingen vanuit de AWRJ helpen om te leren, maar dat een directe terugkoppeling van de registraties naar de medewerkers op de behandelgroep het beste werkt. Enkele instellingen zijn dit aan het regelen. Dit draagt niet alleen bij aan betere implementatie van de registratie, maar ook aan directer en op basis van data leren van gedwongen afzonderen in de instelling.

Aan de slag met in het oog springende inhoudelijke aanknopingspunten voor het verminderen van gedwongen afzonderen

Kennisoverdracht binnen de instellingen vindt nog verrassend vaak plaats door het (mondeling) overdragen van ervaring, die onvoldoende wordt aangevuld met training en scholing binnen duidelijke en actuele richtlijnen en wettelijke kaders. Beide kennisbronnen zijn belangrijk evenals voldoende ruimte voor medewerkers om te reflecteren op en met elkaar in gesprek te gaan over het omgaan met ingewikkeld gedrag. Uit de resultaten komen de volgende inhoudelijke aanknopingspunten naar voren:

- Dat er vaak wordt afgezonderd als consequentie op gedrag na het verstoren van de orde en/of het overtreden van de regels en agressie, terwijl dit in principe alleen mag voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk ten behoeve van de veiligheid van de jongere of anderen (Artikel 6.3.1 Jeugdwet). Afzondering van de jongere mag slechts worden toegepast voor zover dit is opgenomen in het hulpverleningsplan (Artikel 6.3.6 Jeugdwet). Instellingen zien dat er zeer belangrijke winst te behalen is in het verbeteren van het leefklimaat en de bejegening van medewerkers naar jongeren.
- Bij zelfbeschadiging/suïcidaliteit wordt relatief vaak gebruik gemaakt van de isoleer-/separeerruimte. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat separatie op lange termijn kan leiden tot angsten en posttraumatische stress (Azeem, Aujla, Rammerth, Binsfeld, & Jones, 2011; Valenkamp, Delaney, & Verheij, 2014). Alternatieven voor een isoleerruimte zijn in het kader van het duurzaam verminderen van gedwongen afzonderen van groot en urgent belang. Alternatieven dienen zeker te worden meegenomen in activiteiten die zich richten op suïcidepreventie.
- Het aantal afzonderingen neemt toe gedurende de dag en er is een duidelijke piek voor het slapen gaan. Instellingen zien winst in het bieden van een actief avondprogramma en in het vinden van maatwerkoplossingen voor in de nacht. Daarnaast zouden pedagogisch medewerkers ondersteund kunnen worden in hun werkwijze om opbouw van spanning gedurende de dag te voorkomen, bijvoorbeeld door het inzetten van alternatieven.

2.1.3 Alternatieven om gedwongen afzonderen te verminderen

In de rapportage van etappe 1 van “Ik laat je niet alleen” werd een eerste inventarisatie gedaan van de hulpmiddelen en methoden die bestaan om gedwongen afzonderen te voorkomen. In etappe 2 werd deze inventarisatie uitgebreid om te komen tot een menukaart van hulpmiddelen in verschillende categorieën, die kunnen worden ingezet in JeugdzorgPlus-instellingen. Hieruit blijkt dat er een brede variatie aan alternatieven bestaat dat al wordt ingezet in de JeugdzorgPlus-instellingen om gedwongen afzonderen te voorkomen. Welke alternatieven worden ingezet en de mate waarin, verschilt per instelling.

Verschillende instellingen rapporteren voortuitgang op het inzetten van alternatieven ter voorkoming van gedwongen afzonderen. Wel moet worden opgemerkt dat instellingen hierbij vooral kiezen voor alternatieven die binnen de huidige middelen en mogelijkheden passen en die om weinig extra investering vragen. Dit is een mooi resultaat en een passende eerste stap. Om gedwongen afzonderen verder te verminderen is echter meer nodig. Inzet van alternatieven vraagt om leiderschap en een gefundeerde strategie. Het gaat niet om het ‘omlaag krijgen van de cijfers’, maar om een behandel- en leefklimaat waarin gedwongen afzonderen kan worden voorkomen. De inzet van alternatieven dient te worden ingebed in een groter geheel van randvoorwaarden, zoals samenwerking tussen disciplines (bijvoorbeeld zorg en onderwijs), betere selectie van personeel, betrekken van jongeren en ouders/verzorgers en het waar nodig doorvoeren van aanpassingen in het gebouw van de instelling.

Aanbevelingen zijn:

- Stimuleer een leerklimaat en blijf aanmoedigen (middels begeleiding, intervisie, opleiding) dat medewerkers op zoek gaan naar alternatieven, bij voorkeur met jongeren samen. Durf als

bestuurder/directeur te zeggen dat het goed is dat de instelling probeert naar alternatieven te zoeken en dat het daarbij soms ook mis kan gaan.

- Financiële middelen en tijd (structureel) zijn belangrijk om grote aanpassingen, zoals methoden, door te kunnen voeren. Daar is vervolgens ook structurele aandacht voor nodig en het meenemen van medewerkers in de ontwikkelingen.
- Haal de alternatieven uit de registratie en breng ze op andere manieren onder de aandacht. Het is belangrijk om de alternatieven verder uit te diepen middels kwalitatief onderzoek. Er is nu nog te weinig informatie om een inzicht gevende en bruikbare menukaart op te stellen.

2.1.4 Inzet van personeel niet in loondienst (PNIL)

Aanvullend op het implementeren van de randvoorwaarden is onderzocht wat de relatie is tussen de inzet van invalkrachten en gedwongen afzonderen. Hieruit komt naar voren dat dit zowel voor- als nadelen kan hebben. Zowel jongeren als (vaste en inval) pedagogisch medewerkers geven echter aan dat de nadelen te ondervangen zijn als wordt gewerkt met een vaste pool van invalkrachten.

Aanbevelingen zijn:

- Werken met vaste pool van invalkrachten die een bekend gezicht worden voor jongeren en andere medewerkers.
- Goede communicatie tussen vaste medewerkers en invalkrachten; invalkrachten moeten goed geïnformeerd worden voor aanvang van een dienst over wat wel en niet mag, wat helpend is en wat niet bij specifieke jongeren op de groep, duidelijke taken krijgen, etc.
- Zorg voor een goede introductie van een invalkracht bij de jongeren. Dit helpt jongeren en de invalkracht zich op hun gemak te voelen.
- Zorg voor intervisie voor zowel vaste medewerkers als invalkrachten.
- Invalkrachten kunnen initiatief nemen om nabijheid te bieden en durven aangeven met welke jongeren zij wel en niet goed om kunnen gaan.
- Blijf zorgen voor professionaliteit en kijk kritisch naar de achtergrond van de invalkracht. Nog te vaak worden studenten of personen met weinig ervaring met de JeugdzorgPlus ingezet.

3. Verder verminderen van gedwongen afzonderen: etappe 3 van “Ik laat je niet alleen”

Etappe 2 van “Ik laat je niet alleen” wordt gevolgd door etappe 3. Dit biedt de mogelijkheid voor instellingen en onderzoekers samen om een volgende stap te zetten in het traject richting verminderen van gedwongen afzonderen. Dit krijgt op een aantal manieren vorm:

- De onderzoekers blijven de instellingen ondersteunen door tussentijdse terugkoppeling van resultaten in de vorm van factsheets.
- Het lerend netwerk gaat door. Gaandeweg zal worden bekeken hoe de verbinding kan worden gezocht met andere ontwikkelingen op het gebied van leren in JeugdzorgPlus-instellingen. Hierbij zal worden gekeken naar de wenselijkheid van een duurzaam lerend netwerk en de borging daarvan.
- Een ontwikkelpunt dat de ambassadeurs hebben benoemd bij het lerend netwerk is dat zij de stap willen maken naar het verdiepen van het lerend netwerk, onder andere door het intensiveren van het uitwisselen van ervaringen en kennis en door gezamenlijke leerinitiatieven. Als voorbeelden om dit concreet te maken, noemen ze: het voornemen om bij elkaar op bezoek te gaan; niet alleen aan elkaar vertellen dat je iets anders doet, maar ook delen hoe je dat doet en hoe je omgaat met belemmeringen; het inrichten van een consultatieteam van ambassadeurs/vertegenwoordigers uit de instellingen dat op casusniveau kan worden ingeschakeld voor advies en meedenken. In etappe 3 zal voor het lerend netwerk het doel worden gesteld om van uitwisseling tot actie te komen. Daarnaast heeft het NJI op

basis van werkbezoeken aan instellingen en de bijeenkomsten van het lerend netwerk van ambassadeurs een overzicht van leervragen gemaakt (zie Bijlage 7) en concrete aanbevelingen gedaan ten aanzien van de thema's voor het lerend netwerk:

- De vraag om goede alternatieven (zowel kennis als ervaring).
- Oog hebben voor en het invoegen en benutten van verschillende perspectieven (denk hierbij aan het cliëntperspectief, groepspectief, medewerkersperspectief).
- Het verbinden (wie en hoe) van individuele medewerkers, teams en samenwerkingspartners aan deze veranderopgave.
- (Cultuur)verandering op team en organisatieniveau (hoe kom je van wens of wil tot realiteit).
- Wat als verantwoordelijkheid en invloed niet samen op gaan?
- In etappe 3 zal de ontwikkeling richting verminderen van gedwongen afzonderen verder worden ondersteund door wetenschappelijk onderzoek naar dit onderwerp. Zo zal bijvoorbeeld onderzoek worden gedaan naar de werkzame elementen in alternatieven ter voorkoming van gedwongen afzonderen.

Daarnaast wordt in de laatste etappe van “Ik laat je niet alleen” toegewerkt naar het verduurzamen van het veranderproces. Het is niet te verwachten dat gedwongen afzonderen in twee jaar is gereduceerd tot nul. Dit vraagt tijd, onverminderde aandacht en uiteindelijk een cultuurverandering in de JeugdzorgPlus-instellingen. Binnen het project zal worden toegewerkt naar de implementatie van het registreren van gedwongen afzonderen, zullen instellingen uit de registratie input krijgen om te leren en veranderen en zal gezamenlijk leren steeds voorop staan. “Ik laat je niet alleen” heeft als doel om de JeugdzorgPlus-instellingen een basis te geven om toe te werken naar een cultuurverandering die moet leiden tot een andere manier van omgaan met incidenten en een eind maakt aan het zien van gedwongen afzonderen als een acceptabele oplossing.

Tot slot, “Ik laat je niet alleen” maakt onderdeel uit van het actieplan ‘De best passende zorg voor kwetsbare jongeren’ (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019). In het kader van dit actieplan vinden meerdere activiteiten plaats die zijn gericht op enerzijds het bieden van de best passende zorg en ondersteuning aan jongeren die in JeugdzorgPlus instellingen verblijven, en anderzijds op het voorkomen dat jongeren geplaatst worden in JeugdzorgPlus. De synergie tussen deze activiteiten draagt bij aan het dichterbij brengen van de doelstelling van “Ik laat je niet alleen”. Omgekeerd levert “Ik laat je niet alleen” werkzame bestanddelen voor de onderdelen van het actieplan.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Azeem, M. W., Aujla, A., Rammerth, M., Binsfeld, G., & Jones, R. B. (2011). Effectiveness of six core strategies based on trauma informed care in reducing seclusions and restraints at a child and adolescent psychiatric hospital. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 24(1), 11-15.

Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd. (2019). *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren*. Geraadpleegd op 22 mei 2020, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2019/03/Aanpak_beste-zorg-meest-kwetsbaren_def.pdf

Cornelissen, F. (2009). *Laat vernieuwing groeien: actieonderzoek voor ontwikkeling van mens en organisatie*. Driebergen: NVO2.

De Heide, B., Van Dorp, M., Scholten, M., Mulder, E., Van Domburgh, L., & Popma, A. (2019). *Eindrapport "Ik laat je niet alleen": Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus*. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

De Jong-Kruijf, M. P. (2019). *Legitimiteit en rechtswaARBorgen bij gesloten plaatsingen van kinderen: de externe rechtspositie van kinderen in gesloten jeugdhulp gezien vanuit kinder- en mensenrechten* (Doctoral dissertation). Geraadpleegd op 1 mei 2019, van <https://openaccess.Leiden.univ.nl/handle/1887/69767>

De Jonge, H. M. (2019, 18 juni). 31839 nr. 675 [Kamerstuk]. Geraadpleegd op 22 mei 2020, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31839-675.html>

De Jonge, H. M. & Dekker, S. (2019, 7 november). *Betere organisatie van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 22 mei 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/11/07/kamerbrief-naar-een-betere-organisatie-van-jeugdhulp-jeugdbescherming-en-jeugdreclassering>

De Jonge, H. M. & Dekker, S. (2020, 20 maart). *Perspectief voor de Jeugd* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 22 mei 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/03/20/kamerbrief-over-perspectief-voor-de-jeugd>

De Valk, S., Kuiper, C., Van der Helm, G. H. P., Maas, A. J. J. A., & Stams, G. J. J. M. (2016). Repression in residential youth care: A scoping review. *Adolescent Research Review*, 1(3), 195-216.

Ernst & Young Accountants LLP. (2019). *Barometer Nederlandse Gezondheidszorg 2019*. Geraadpleegd op 19 mei 2019, van https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/nl_nl/topics/health/ey-barometer-zorg-2019-internet.pdf

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. (2019a). *Factsheet Terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen*. Geraadpleegd op 19 mei 2019, van <https://www.igj.nl/documenten/publicaties/2019/06/11/factsheet-terugdringen-vrijheidsbeperkende-maatregelen>

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. (2019b). *Toetsingskader Verantwoorde Hulp voor de Jeugd*. Geraadpleegd op 22 mei 2020, van <https://www.igj.nl/zorgsectoren/jeugd/documenten/toetsingskaders/2019/06/24/toetsingskader-verantwoorde-hulp-voor-jeugd---overzicht>

Jeugdwet. (2020, 19 maart). Geraadpleegd op 5 juni 2020, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2020-03-19>

Jeugdzorg Nederland. (2018). *Ambitie Jeugdzorg Nederland: Jeugdzorg(Plus) zonder gedwongen afzonderingen*. Geraadpleegd op 11 december 2018, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/jeugdzorgplus-zonder-gedwongen-afzonderingen/>

Jeugdzorg Nederland. (2019). *JeugdzorgPlus: Plaatsings- en uitstroomgegevens 2019*. Geraadpleegd op 22 mei 2020, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2020/05/2019-Factsheet-plaatsings-en-uitstroomgegevens-JZ.pdf>

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2018). *Actieprogramma Zorg voor de Jeugd*. Geraadpleegd op 12 november 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/01/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd>

National Association of State Mental Health Program Directors. (2008). *Six Core Strategies to Reduce Seclusion and Restraint Use*. Geraadpleegd op 29 april 2019, van <https://www.nasmhpd.org/content/six-core-strategies-reduce-seclusion-and-restraint-use>

Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. (2018). *Plaatsing van jeugdigen met strafrechtelijke en jeugdigen met civielrechtelijke titel in gesloten voorzieningen*. Geraadpleegd op 1 mei 2019, van https://www.rsj.nl/binaries/Advies%20straf%20en%20civiel_JenV_tcm26-308994.pdf

Significant Public. (2020). *Inventarisatie capaciteit JeugdzorgPlus en open driemilieuvoorzieningen*. Geraadpleegd op 5 juni 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/publicaties/2020/03/13/inventarisatie-capaciteit-jeugdzorgplus-en-open-drie-milieuvoorzieningen/inventarisatie-capaciteit-jeugdzorgplus-en-open-drie-milieuvoorzieningen.pdf>

Valenkamp, M., Delaney, K., & Verheij, F. (2014). Reducing seclusion and restraint during child and adolescent inpatient treatment: Still an underdeveloped area of research. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 27(4), 169-174.

Verwey-Jonker Instituut. (2018). *Personeelstekorten in het 'zwaardere segment' van de Jeugdhulp in Amsterdam*. Geraadpleegd op 19 mei 2019, van https://www.verwey-jonker.nl/doc/2018/217016_Personeelstekorten-in-het-zwaardere-segment-van-de-Jeugdhulp-in-Amsterdam_WEB.pdf

BIJLAGEN

Bijlage 1: Overzicht van alle deelnemende instellingen

Instelling	Locatie
CONRISQ Groep	OG Heldringstichting
	Bijzonder Jeugdwerk
Elker	Elker JeugdzorgPlus
Horizon Jeugdzorg en Onderwijs	Antonius
	Midgaard
	Hestia
	Bergse Bos
	Rijnhove Hand in Hand
	't Anker
Pluryn	De Hoenderloo Groep
	Eefde
	Lindenhorst Zeist
Spirit	De Koppeling
Jeugdhulp Friesland	Woodbrookers
Parlan	Transferium Jeugdzorg
Schakenbosch	Schakenbosch
Via Jeugd	Via Icarus
	Via Almata
's Heeren Loo	Groot Emaus

Bijlage 2: Codeboek registratie geplande gedwongen afzonderingen

Voor alle jongeren hetzelfde:

	Groep	Duur (uren)	Aantal jongeren	Ruimte	Deur op slot
Rustmoment 1	Allen				
Rustmoment 2	Allen				
Nachtrust	Allen				

Verschillend per groep:

	Groep	Duur (uren)	Aantal jongeren	Ruimte	Deur op slot
Rustmoment 1					
Rustmoment 2					
Nachtrust					
Rustmoment 1					
Rustmoment 2					
Nachtrust					
Rustmoment 1					
Rustmoment 2					
Nachtrust					
Etc.					

Bijlage 3: Codeboek registratie ongeplande gedwongen afzonderingen

Vragen	Opties		Code
Nummer jongere	<i>Iedere jongere krijgt één willekeurig nummer</i>	Locatie + volgnummer	XX0001
Datum start			DD.MM.JJJJ
Tijd start			HH:MM
Datum eind			DD.MM.JJJJ
Tijd eind			HH:MM
Aanleiding	<i>Meerdere antwoorden mogelijk</i>		
	Agressie		1
	Orde/regels		2
	Zelfbeschadiging		3
	Personele bezetting		4
	Rust-/kamermoment		5
	Anders, namelijk..	(met omschrijving)	6
	Omschrijving		(Tekst)
Doel	<i>Meerdere antwoorden mogelijk</i>		
	Veiligheid jongere		1
	Veiligheid anderen		2
	Consequentie op gedrag		3
	Tot rust komen jongere		4
	Anders, namelijk..	(met omschrijving)	
	Omschrijving		(Tekst)
Ruimte			
	Eigen kamer jongere		1
	Overige ruimtes		2
	Isoleer-/separeerruimte		3
Beheer_ruimte			
	Niet op slot		1
	Wel op slot		2
Contact			
	Geen contact mogelijk		1
	Contact mogelijk, maar jongere wilde dit niet		2
	Contact mogelijk en plaatsgevonden		3

Vragen	Opties		Code
Alternatieven			
	Geen alternatief aangeboden		1
	Alternatief aangeboden, namelijk..	(met omschrijving)	2
	Omschrijving		(Tekst)
Evaluatie_1			
	Geen evaluatie		1
	Evaluatie gepland		2
	Heeft plaatsgevonden		3
Evaluatie_2			
	Zonder jongere		1
	Met jongere		2
Aanvulling jongere			
	De jongere heeft de registratie niet gezien		1
	De jongere heeft de registratie gezien, maar is niet akkoord		2
	De jongere heeft de registratie gezien en is akkoord		3
	De jongere wil iets toevoegen, namelijk..	(met omschrijving)	4
	Omschrijving	Wat is er toegevoegd?	(Tekst)
Opmerkingen			
	Zijn er nog overige opmerkingen?		(Tekst)

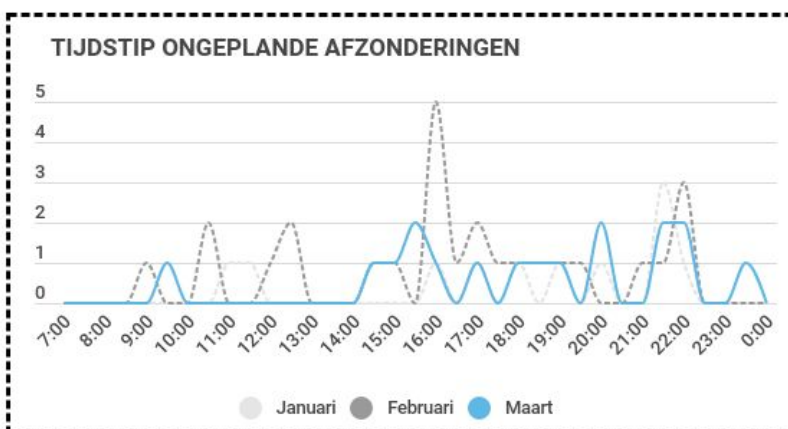
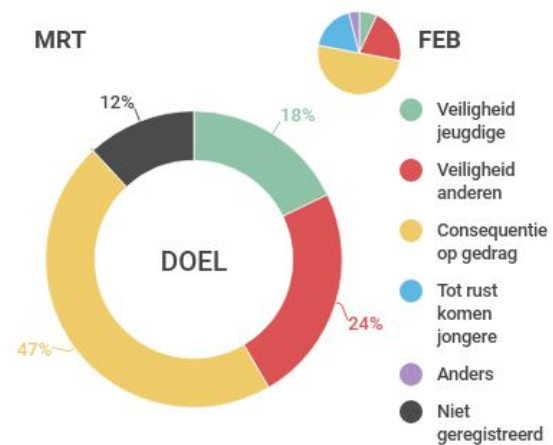
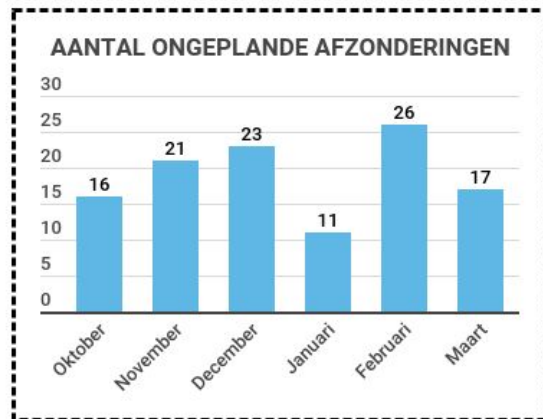
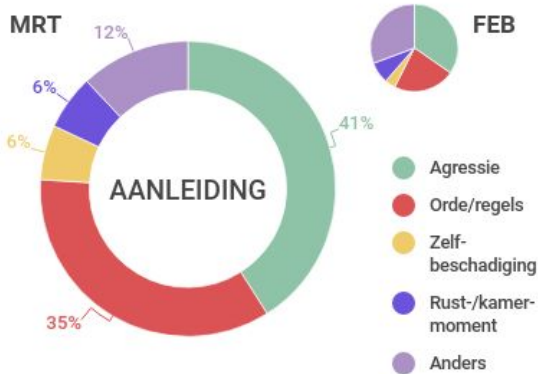
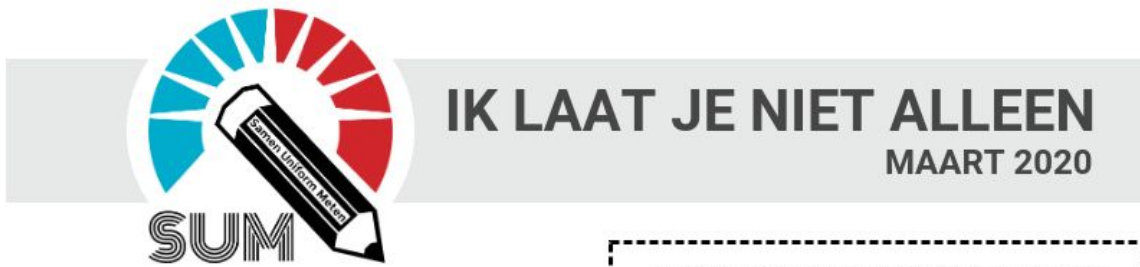
Bijlage 4: Vragenlijst menukaart alternatieven

1. Bij welke instelling ben je werkzaam?
...
2. Welke alternatieven worden er bij de instelling waar je werkzaam bent ingezet? Vul onderstaande tabel in.

Naam alternatief	Geef een korte beschrijving van het alternatief	Sinds wanneer wordt het alternatief ingezet?	Kan het alternatief ingezet worden voor de groep, het individu, of beiden?	Is het alternatief bedoeld voor geplande of ongeplande gedwongen afzonderingen, of beiden?	Wordt/Is er onderzoek naar het alternatief gedaan? Indien ja, noem een bron
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					

3. In welke situatie(s)/Bij welke aanleidingen worden bovenstaande alternatieven over het algemeen ingezet?
Maak gebruik van nummering indien binnen de instelling meerdere alternatieven ingezet worden.
...
4. Hebben medewerkers een opleiding of training nodig om bovenstaande alternatieven op correcte wijze in te zetten? Indien ja, leg uit (geef bijvoorbeeld ook een tijdsindicatie van de benodigde training of opleiding).
Maak gebruik van nummering indien binnen de instelling meerdere alternatieven ingezet worden.
...
5. Wat vragen de alternatieven van de medewerkers op een afdeling? Geef een korte omschrijving van de benodigde vaardigheden (na een eventuele opleiding/training – vraag 4) en praktische benodigdheden (zoals tijd, materialen, etc.) voor het inzetten van de alternatieven.
Maak gebruik van nummering indien binnen uw instelling meerdere alternatieven ingezet worden.
...

Bijlage 5: Voorbeeld maandelijkse terugkoppeling meting 1

GEPLANE GEDWONGEN AFZONDERINGEN

Ten opzichte van de vorige maanden zijn er geen veranderingen in geplande gedwongen afzonderingen.

Wil je meer weten over SUM en "Ik laat je niet alleen"? Bekijk dan de handleiding op: <http://awrj.nl/wp-content/uploads/2018/12/Medewerkers-handleiding-digitale-versie.pdf>

Bijlage 6: Inzet samenwerkingsplatform

Aanleiding

Professionals zijn het kapitaal van de jeugdhulp. Zij staan – in verbinding met ouders, jeugdigen en kinderen - elke dag aan de lat om een generatie gezond, veilig en gelukkig op te laten groeien. Daarom wordt op tal van plekken aan vakmanschap en professionalisering gewerkt. Dat gebeurt in de eerste plaats op de werkvloer zelf. Daar omheen zijn tal van initiatieven en organisaties actief om het leren te ondersteunen. Het Samenwerkingsplatform Vakmanschap is er om verbinding aan te brengen tussen al die initiatieven en het 'samen leren' daarmee een stap verder te brengen.

Het opbouwen van het samenwerkingsplatform vindt plaats aan de hand van concrete vraagstukken, waaronder die uit het actieplan 'De best passende zorg voor kwetsbare jongeren' (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019). Daarbij werken we gestructureerd langs een aantal vragen:

- Welke professionaliseringsvraagstukken liggen er?
- Welke mensen hebben we nodig om hiermee aan de slag te gaan?
- Welke vormen van leren passen hierbij?
- Wat vraagt dit randvoorwaardelijk?
- Wat werkt daarbij ondersteunend?

Doel

Doel van deze notitie is inzichtelijk maken op welke manier de afgelopen periode is samengewerkt en het in kaart brengen van de professionaliseringsvraagstukken die daarbij tot nu toe zijn opgehaald.

Activiteiten

Sinds september 2019 sluiten we vanuit het samenwerkingsplatform aan bij het lerend netwerk van het project "Ik laat je niet alleen" (etappe 2). Dit lerend netwerk komt eens in de zes weken bijeen, waarbij de verschillende JeugdzorgPlus-instellingen over het land één ambassadeur per instelling aanleveren (voornamelijk teamleiders, behandelcoördinatoren en gedragswetenschappers). Aan de basis van dit lerend netwerk ligt een onderzoek/ registratie ten grondslag dat wordt begeleid door de AWRJ. De verschillende JeugdzorgPlus-instellingen registreren de gedwongen afzonderingen en omstandigheden waarin dit gebeurt. Vanuit een eerdere nulmeting van het aantal gedwongen

afzonderingen is verder gewerkt aan een definiëring van gedwongen afzonderen. Het doel van registreren en monitoren van tijdelijke afzondering is gericht op leren van elkaar.

Tijdens twee bijeenkomsten is vanuit het samenwerkingsplatform aandacht besteed aan verschillende elementen van vakmanschap. Aan vragen ligt vaak een kennisbehoefte ten grondslag (bovenste kwadranten), maar óók een ontwikkelopgave (individueel of gericht op de samenwerking). Bij een analyse van verschillende (actie)plannen is eerder opgemerkt dat vaak gefocust wordt op (specifieke) kennis. Terwijl professionals in ons onderzoek naar vakmanschap veelal aangaven behoefte te hebben aan reflectie, ontwikkeling op niveau van persoonlijk leiderschap, etc.

Tussen december en februari zijn er drie instellingen voor JeugdzorgPlus bezocht waar gesprekken zijn gevoerd met negen professionals met uitlopende achtergrond. De gesprekken gingen over motivatie, competenties, dilemma's en leervragen van de professionals werkzaam in de JeugdzorgPlus.

Professionaliseringsvraagstukken

Zie Bijlage 7 voor de professionaliseringsvraagstukken die de afgelopen periode zijn opgehaald. Ten aanzien van de vraagstukken valt op dat:

1. Er sprake is van verschillende niveaus van professionalisering.
2. Er een verschil kan zijn tussen urgentie en prioriteit van vraagstukken.
3. Een aantal thema's opvallen binnen de vraagstukken.

Niveaus van professionalisering

De JeugdzorgPlus sector heeft de opdracht gekregen om met elkaar een omslag te maken en te professionaliseren op het gebied van het tegengaan van gedwongen afzonderen. Professionalisering is nodig en vindt plaats op organisatieniveau, teamniveau, groepsniveau en individueel niveau. De kennis, kunde, vraagstukken en dilemma's die binnen het lerend netwerk gedeeld worden gaan over al deze verschillende niveaus van professionaliseren.

Prioriteit van vraagstukken

Het lerend netwerk bestaat uit ambassadeurs van organisaties die op hun beurt de vertaalslag naar hun eigen organisatie/ locatie moeten maken. Een 'one size fits all' aanpak gaat vaker niet dan wel op. De veranderopgave leidt tot organisatie-, locatie- en soms ook groepsspecifieke leervragen. Een vraagstuk kan urgent kunnen zijn, maar om verschillende redenen voor een organisatie niet de prioriteit krijgen.

Thema's

In Bijlage 7 is een overzicht opgenomen van leervragen die opgehaald zijn. Dit betreft geen statisch document. Aanvulling, ordening en nuancering door de tijd zijn gewenst. De volgende thema's worden teruggezien:

- De vraag om goede alternatieven (zowel kennis als ervaring).

- Oog hebben voor en het invoegen en benutten van verschillende perspectieven (denk hierbij aan cliëntperspectief, groepsperspectief, medewerkersperspectief).
- Het verbinden (wie en hoe) van individuele medewerkers/teams/samenwerkingspartners aan deze veranderopgave.
- (Cultuur)verandering op team en organisatieniveau (hoe kom je van wens/wil tot realiteit).
- Wat als verantwoordelijkheid en invloed niet samen op gaan?

Toekomst

In afstemming met de projectleider van “Ik laat je niet alleen” zal verdere afstemming over het vervolg plaatsvinden. Het samenwerkingsplatform streeft er naar dat leeropbrengsten zichtbaar worden en geleerde lessen over de aanpak of randvoorwaarden beschikbaar komen.

Bijlage 7: Professionaliseringsvraagstukken

Werk-, leer- en leefklimaat

- Als je jongeren niet meer naar de eigen kamer mag sturen, wat blijft er dan nog over?
 - Welke alternatieven zijn er om handelingsverlegenheid te voorkomen?
 - Hoe hierin een keuze te maken?
- Hoe ouders en jongeren te betrekken in het gesprek (bij aanvang van de plaatsing, tussentijds, bij de terugkoppeling van resultaten)?
- Hoe te zorgen voor individueel maatwerk binnen een groepssetting?
- Wat heeft welke prioriteit? Waar wil/kan/moet op geïntervenieerd worden? (Je kunt je richten op de aanleiding van de afzondering, maar bijvoorbeeld ook op de consequentie op gedrag).
- Hoe ervoor te zorgen dat alle perspectieven (cliënt, ouder, groepsleider) een plek krijgen binnen deze veranderopgave?
 - Hoe monitor je het gevoel van veiligheid bij zowel de jongere, de groep als de medewerkers?
- Hoe zet je de beweging naar een cultuurverandering in?
 - Hoe te zorgen voor een leerklimaat waarin blijvend geleerd wordt?
 - Welke concepten leven er onder professionals in de JeugdzorgPlus t.a.v. gedwongen afzonderen en wat is de impact van deze concepten op de veranderopgave?

Individueel niveau

- Wat is mijn rol?
- Hoe betrek ik de juiste mensen?
 - Welke mensen zouden allemaal betrokken moeten zijn?
 - Hoe betrek je deze mensen?
- Hoe waarborg ik dat alle perspectieven een plek krijgen binnen deze veranderopgave (cliënt, groepsleider, gedragswetenschapper, etc.)?
- Wat zijn factoren binnen deze veranderopgave die ik kan beïnvloeden?
- Waar heb ik anderen nodig en wie zijn dat?
- Hoeveel ruimte is er om als professional kwetsbaar te zijn, het even niet meer aan te kunnen (N.a.v. een heftig incident: niemand kan uitvallen, we hebben juist op zo'n moment iedereen nodig)?

Teamniveau

- Wat hebben professionals (op de groep) nodig om zich aan deze veranderopgave te verbinden (Wat is hun denkwijze/werkcultuur)?
- Hoe te zorgen voor teambetrokkenheid (bijvoorbeeld bij registratie, monitoring, etc.)?
- Hoe een team perspectief/vertrouwen te bieden?
- Hoe wordt er door collega's over opvoeden gedacht? Wat is de impact hiervan op de veranderopgave? Hoe ga je hier op een constructieve manier het gesprek over aan?
- Hoe zorg je ervoor dat professionals 'blame free' alles rondom afzondering registreren?
- Hoe kun je het leren van cijfers binnen de organisatie goed begeleiden?
- Wat kan en mag je van je personeel verwachten?
 - Je wilt ze laten leren, maar ze zijn al enorm belast.
 - Het is een generalistische vergaarbak, maar ze moeten wel veel specialistische kennis hebben.
 - De tijd om te reflecteren is beperkt.

Organisatieniveau

- Hoe een leercyclus te borgen?
 - Als het verloop groot is (o.a. omdat personeel elders meer kan verdienen)?
 - Als jonge mensen (die vaak open staan voor nieuwe werkwijzen) worden ingewerkt door de 'oude garde' die soms kan blijven hangen aan oude methoden vanuit de JJI?
 - Als vanwege het verliezen van aanbesteding bijvoorbeeld het omvormen van een gedeelte van de behandelgroepen (van gesloten naar open) veel tijd en energie vergt?
 - Als behandelgroepen met grote regelmaat worden omgevormd (bijvoorbeeld van alleen meidenopvang naar gecombineerde behandelgroepen)?
 - Als er geregeld sprake is van overnames, wijziging van bestuur en beleid?
- Hoe kwaliteit te borgen als er sprake is van een opnameplicht en er niet de ruimte is om nee te zeggen wanneer we niet beschikken over de juiste kennis en/of mogelijkheden?
 - Problematiek is heftiger geworden. Jongeren worden steeds later aangemeld, het is het uiterste middel, waardoor problemen vaak verder zijn geëscaleerd.
 - Moeilijk om veiligheid van zowel de cliënt als groepsgenoten te waarborgen bij zeer ernstige suïcide problemen.
- Hoe betere samenwerking met lokale partijen vorm te geven?
 - Vaak zijn gemeente, school, hulpverlener en/of ouder opgelucht dat 'ze even van de jongere af zijn', omdat ze er zelf niet meer uitkomen. Dit leidt vaak tot een 'jouw zorg, niet meer de mijne' reactie. Juist deze kinderen hebben het zo hard nodig dat er vanaf het begin wordt samengewerkt om te komen tot een toekomstbestendig plan aangezien de JeugdzorgPlus een tijdelijke oplossing is.

Jeugdzorg(Plus) breed/maatschappelijk

- Hoe zorg je ervoor dat instellingen meer samenwerken en elkaars expertise benutten?
- Hoe maak je het terugdringen van JeugdzorgPlus, inclusief het terugdringen van afzondering, een gemeenschappelijke/gedeelde opgave (van zowel JeugdzorgPlus als gecertificeerde instellingen, gemeenten, politie, etc.)?
- Hoe (goed) personeel te binden/behouden binnen de JeugdzorgPlus terwijl elders:
 - Salaris vaak hoger is;
 - Minder sprake is van onregelmatigheid;
 - Meer behandel mogelijkheden voor pedagogisch medewerkers zijn.
- Hoe kunnen we ook het positieve verhaal van de JeugdzorgPlus meer laten klinken?
 - Sommige kinderen willen hier helemaal niet weg. Dit verhaal hoor je niet. We kunnen niet zelf naar buiten treden in het kader van privacy. Alleen de negatieve verhalen komen naar buiten.
 - Behoeftte aan erkenning. We houden van ons werk en de kinderen, ook al incasseren we dagelijks klappen.
- Zetten we in op de juiste professionals?
 - Eis is HBO niveau, maar MBO-ers spreken soms meer de taal van de jongere (natuurlijk overzicht en juiste toon zit in je als persoon en heeft niet zo veel met opleidingsniveau te maken).

Bijlage 8: Verslag moestuinbijeenkomst 8 mei 2020

Opening en presentatie

Ambassadeurs, directeuren en bestuurders delen evenals vorig jaar hun perspectief op de uitkomsten van meting 1 en onderzoeken vervolgstappen. Bas Timman (voorzitter bestuurdersplatform JeugdzorgPlus) en Eva Mulder (programmaleider Academische Werkplaats Risicojeugd) openen de bijeenkomst en benadrukken vanuit de (weerbarstige) praktijk en onderzoek het belang van deze uitwisseling. Melissa van Dorp presenteert de uitkomsten van meting 1. We gaan vervolgens in vier groepen uiteen en bespreken de resultaten en vervolgstappen.

Verkenning voorstel definitie en registratie

Groep Radijs

Hoe worden de resultaten van de meting beoordeeld?

- De deelnemers benoemen dat de resultaten inzicht gevend zijn. Een vraag is wel in hoeverre de resultaten de werkelijkheid weergeven: de instellingen staan aan de vooravond van de beweging naar minder gedwongen afzonderingen en deelnemers benoemen dat nog niet alle gedwongen afzonderingen geregistreerd worden. Eerder vond gedwongen afzondering plaats onder de radar, nu wordt het zichtbaar en is de opdracht aan de instellingen om ook het onzichtbare zichtbaar te maken.

Wat zijn belangrijke en zinvolle vervolgstappen voor “Ik laat je niet alleen”?

- Het betrekken van jongeren is heel belangrijk om de beweging naar minder gedwongen afzonderingen te realiseren. Mogelijke manieren om jongeren te betrekken, zijn:
 - Jongeren motiveren om met medewerkers het gesprek aan te gaan over de registratie van gedwongen afzondering en hen daar ook een eigen verantwoordelijkheid in geven.
 - Jongeren betrekken in de beeldvorming naar buiten toe; wat gebeurt er in de instelling en hoe denken de jongeren daarover?
- Geplande gedwongen afzonderingen roepen minder weerstand op bij jongeren, maar het is wel nodig om ook daar actief aanpassingen in beleid voor op te stellen.
- De deelnemers vinden het belangrijk om vertrouwen te geven aan de medewerkers die op de groep werken. Medewerkers op de groep ervaren een bepaalde mate van spanning rondom de inspectie en zullen soms eerder voor afzondering dan een alternatief kiezen, omdat de medewerker dan in ieder geval niet verweten kan worden dat er niets is gedaan om een incident te voorkomen. Aan de bestuurders en managers zouden we het verzoek moeten voorleggen om het vertrouwen uit te spreken in de medewerkers en achter hen te staan als zij voor alternatieven in plaats van afzondering kiezen. Ook als achteraf bleek dat een alternatief een incident niet heeft kunnen voorkomen, is het belangrijk om de medewerkers ruggensteun te bieden.
- De deelnemers benoemen het belang van het aanbrengen van nuance bij de beweging naar nul gedwongen afzonderingen. Soms zal een afzondering nodig blijven (bijvoorbeeld op verzoek van de jongere) en dan is het belangrijk om goed te blijven kijken naar wat de jongere nodig heeft. Het bieden van maatwerk moet centraal staan.

Groep Biet

Hoe worden de resultaten van de meting beoordeeld?

- De deelnemers geven aan dat de definitie veel inzicht geeft, juist ook omdat de definitie breed is ingestoken. Er vindt (nog) veel geplande gedwongen afzondering plaats, daar kun je iets aan doen. Ook de constatering dat ‘we’ het nog wel veel doen. Cijfers geven inzicht in dat de druk gedurende de dag verder toeneemt. De verdeling in de tijd gedurende de dag met de pieken

die daarbij zichtbaar worden, zijn wel een eyeopener. Dat er geen informatie beschikbaar is over de nacht, wordt wel als een gemis ervaren, mogelijk geeft dat nog meer inzicht.

- De deelnemers hebben gesproken over de vergelijking met de ggz: daar wordt gewerkt vanuit behandeling en vrijheid, er worden pas maatregelen toegepast als dat nodig is. JeugdzorgPlus heeft het perspectief vanuit 'de andere kant', daar wordt gewerkt vanuit opgelegde beperkingen en wordt stap voor stap naar vrijheden toegewerkt. Het verschil is nog steeds zichtbaar.
- In het verlengde hiervan trekken de deelnemers ook de link door naar open residentiële zorg; ook hier is sprake van bijvoorbeeld agressie. Daar wordt het op een andere manier opgelost, omdat de vrijheidsbeperkende maatregelen niet van toepassing zijn. Welke creatieve oplossingen zijn er en wat kunnen we daar in de gesloten jeugdzorg van leren?

Wat zijn belangrijke en zinvolle vervolgstappen voor "Ik laat je niet alleen"?

- Deelnemers geven aan de verdieping op te willen zoeken en in te willen zoomen op een aantal bevindingen, die verder uit te werken en daar oplossingen voor te vinden. Hoe kunnen we dan de zorg voor de jeugd verbeteren? Inhoudelijke vragen die hier bij horen zijn;
 - Wat gebeurt er op de piekmomenten?
 - Wat kunnen we met de verschillen tussen de piekmomenten (agressie versus automutilatie)?
 - Hoe kun je daarnaast ook iets bieden aan jongeren die juist af en toe weg willen uit de drukte van de groep (zeker bij jongeren met autisme), is er dan sprake van een gedwongen afzondering of is het meer vrijwillig?
 - Hoe kunnen we de verschillen zien tussen behandelgroepen en locaties van dezelfde instelling en wat zegt ons dat?
- Aanpak die hier aan bijdraagt:
 - Vraag aan de jongeren wat het belangrijkste is.
 - Vraag collega's op open behandelgroepen om mee te denken; als je op open behandelgroepen werkt dan moet je wel anders werken.
 - Stap op de werkvloer maken; reflectie in de teams faciliteren en er gezamenlijk bij stilstaan. Durven bespreken met elkaar waarom het ergens anders wel lukt en bespreken en benoemen wie welke rol hier in heeft (ook bestuurder, directeur, gedragswetenschapper, teamleider, etc.).
 - Samen delen is iets anders dan samen leren. Wat hebben we nodig om hier meer vorm aan te geven?
 - Onderlinge resultaten delen en leren van verschillen.
 - Bij elkaar in de keuken kijken, zowel bij de JeugdzorgPlus als de ggz.

Groep Pompoen

Hoe worden de resultaten van de meting beoordeeld?

- De resultaten helpen om van te leren. Een vraag is wel wat ze nu precies zeggen: er bestaan nog steeds verschillen in hoe instellingen registreren (bijvoorbeeld sommigen registreren elke kamerplaatsing nav een alarmmoment als afzondering, anderen niet). Beter registreren en verminderen lopen door elkaar, dat maakt het interpreteren soms lastig en vraagt om een genuanceerde beschrijving van de resultaten.

Wat zijn belangrijke en zinvolle vervolgstappen voor "Ik laat je niet alleen"?

- De deelnemers zien allemaal grote betrokkenheid bij het thema gedwongen afzonderen. De instellingen zijn goed aangehaakt bij het project en willen graag leren en verbeteren. Het project is belangrijk om te blijven werken aan goed en op dezelfde manier registreren. Het gelijk krijgen van de manier van registreren tussen instellingen is heel belangrijk.

- De deelnemers willen de definitie van gedwongen afzonderen breed houden. Iedereen is het ermee eens om geplande gedwongen afzonderingen te blijven registreren. Dit kan helpen om te leren en helpt bijvoorbeeld ook bij landelijke ontwikkelingen (richting kleinschaligheid).
- Het lerend netwerk is heel belangrijk om van elkaar te kunnen blijven leren en dit moeten we behouden, evenals de terugkoppelingen op de resultaten. Op termijn moeten de instellingen de terugkoppelingen zelf regelen, het liefst veel directer (meteen, op de groep, bijv. via een app. **VRAAG**: kunnen de instellingen hier gezamenlijk in investeren?). Dat kan nog veel beter en ook veel meer van nut zijn. Nu is het soms nog teveel 'registreren voor de Academische Werkplaats Risicojeugd'. Daarnaast betekent durven delen nog niet per se dat je aan het leren bent. Er wordt veel uitgewisseld, maar dat blijft soms wat aan de oppervlakte. Het lerend netwerk kan nog meer benut en verdiept worden. Mogelijke manieren om lerend netwerk meer te benutten:
 - Veranderingen (bijvoorbeeld einde rustmoment) aan elkaar presenteren met daarbij het verhaal hoe dit precies is gedaan en waar men tegenaan liep.
 - Vaker bij elkaar op werkbezoek (is al gaande).
 - Vanuit het lerend netwerk externe consultatie organiseren: bij elkaar op bezoek en op casusniveau reflecteren. Zo kunnen leren op casusniveau en collectief leren worden gestimuleerd.
- Wat is er nog meer nodig?
 - Samen normen vaststellen om te komen tot vermindering (waar willen we naartoe werken?). Elke instelling zal zelf zijn eigen begeleiding moeten organiseren van medewerkers bij het verminderen van gedwongen afzonderen. De cijfers helpen hierbij: ze geven urgentie en richting bij het bepalen van verbetermogelijkheden.
 - Aan de bestuurders zouden we de vraag moeten stellen om de voorwaarden te creëren, bijvoorbeeld door de discussie aan te gaan over kleinere behandelgroepen en dit mogelijk te maken. Middelen en mogelijkheden (die er niet zijn) blijven een lastig punt.
 - Het is interessant om te kijken naar hoe kennis uit verschillende projecten bij elkaar komt (suïcideproject, Ik laat je niet alleen, onderzoek kleinschalige voorzieningen). De vraag vanuit de deelnemers is: hoe hangt verminderen van gedwongen afzonderen samen met het leefklimaat?
 - Genoemd wordt dat er een financiële impuls komt voor transformatie van de jeugdzorg. Opgemerkt wordt dat instellingen zelf en gezamenlijk ook al veel kunnen wat niet per se veel extra geld kost (anders indelen van ruimten en alternatieven).

Groep Rabarber

Hoe worden de resultaten van de meting beoordeeld?

- De deelnemers geven aan dat we het veel hebben over de ongeplande gedwongen afzondering, terwijl het leeuwendeel van de gedwongen afzonderingen gepland is. Daarin gebeurt wel iets en dat zou een plek zou moeten krijgen in de rapportage: er zijn pilots met een open deur voor jongeren, pilots met een pasje voor jongeren, en er is een experiment geweest met iemand 's nachts op de groep.
- De definitie en de registratie hebben geleid tot een kentering in het denken, maar ook in het doen. We zien bewustwording, maar ook een verandering in het gebruik van de ruimte. De definitie geeft veel ruimte aan de cultuurverandering, leren en ontwikkelen.
- Het gesprek voeren met jongeren en de jongerenraad helpt om prioriteiten te bepalen ten aanzien van aanpassingen in de dagstructuur en beleid rondom geplande gedwongen afzonderingen.
- Er is meer ruimte en tijd nodig voor reflectie met/tussen pedagogisch medewerkers over wat er gebeurt op basis van de registratie. Als dat er niet is, kan registratie gemakkelijker ruis veroorzaken: Doe ik het niet goed? Waarom al die administratie?

Wat zijn belangrijke en zinvolle vervolgstappen voor “Ik laat je niet alleen”?

- Werken en leven in kleinere behandelgroepen is belangrijk in het verder terugdringen van gedwongen afzonderen.
 - De impact van het coronavirus leert onder meer dat het werken in kleine behandelgroepen de relatie en de sfeer verbetert en de noodzaak om ‘in te grijpen’ vermindert. Deelnemers geven aan dat dan minder signalen worden gemist.
- Er is een richtinggevende visie nodig op gedwongen afzondering, die ook helpt om middelen effectiever in te zetten. Als voorbeeld het onderwijs: ‘we sturen niemand meer de klas uit’.
- Aandacht voor het vakmanschap van de medewerkers: faciliteren door tijd te geven voor reflectie en veel erkenning en waardering uitspreken ten aanzien van het werk.
- Focus verbreden naar zaken als financiële ruimte om pilots te draaien, kleinere behandelgroepen, fysieke ruimte, etc.
- Voortdurend en vaak communiceren over wat je doet en waarom. Er zijn goede initiatieven (bijvoorbeeld Five Days Inside, Arnon Grunberg), maar vaak zijn het incidentele initiatieven en projecten. Ze vormen nog geen integraal onderdeel van het werk: voortdurend naar buiten toe laten zien wat en wanneer het wel lukt om jongeren en gezinnen weer op de rails te krijgen.

Afsluiting

Bas Timman sluit de bijeenkomst af en benadrukt dat het delen van gewone verhalen over de complexiteit van het werken en verblijven in de JeugdzorgPlus helpt om de dingen waar we mee bezig zijn in samenhang te blijven zien en in de context te (blijven) plaatsen van het bredere samenleven.